

Clu

AUGUSTUS '86
5e jrg., nummer 47
verschijnt tenminste
10 maal per jaar

MIO

mededelingen opbouwwerk

in dit nummer

- * "Uitsnijden sociaal-cultureel ontwikkelingsbeleid dient geen enkel zinnig doel", aldus Wil van de Leur op de opinie-pagina pag. 3
- * Oprichting samenwerkingsverband inzake problematiek na-oorlogse wijken pag. 6
- * WVC staakt subsidie aan vier van de vijf experimenten huishoudelijke en consumentenvoorlichting - verschillen van inzicht over experiment-condities bleken niet overbrugbaar pag. 9
- * In het gele katern: vergelijkende toetsing jaarverslagen van opbouwwerkinstellingen; panel presenteert eindrapport pag. 13
- * In tijdschrift-thema een artikel van de hand van Paul Misdorp over Informele bedrijvigheid in de stad: cultuurtrek, sociale innovatie en geïntegreerd sociaal beleid pag. 25
- * De NOW organiseert een studiedag over het beroepsprofiel opbouwwerk pag. 39

pag.

3. "Uitsnijden" sociaal-cultureel ontwikkelingsbeleid dient geen enkel zinnig doel
4. Halvering RBR-SCW: "Wethouder Jansen mag de strotten dichtknijpen"
5. Vochtoverlast en het vergoed krijgen van schade
6. Oprichting samenwerkingsverband: Problematiek naoorlogse wijken
7. Vervolg op computer-oriëntatiedagen WAO-Platforms
8. Evaluatie Computer-spel
9. WVC staakt subsidie aan experimenten huishoudelijke en consumentenvoorlichting
10. Energiebesparing en verlaging woonlasten
11. Rijk U Rijk
13. Vergelijkende toetsing jaarverslagen-panel presenteert eindrapport
17. Jaarverslagen uit Asten, Baarle-Nassau, Oss, Rotterdam en Maastricht
21. Automatisering bij Wijkopbouworganen Amsterdam
22. Loopbaanplanning voor vrouwen in het welzijnswerk
23. Beweging in de buurt
23. Gouden Matselaar op video
24. Economische Initiatieven vanuit het welzijnswerk
25. Informele bedrijvigheid in de stad: Cultuurtrek, sociale innovatie en geïntegreerd sociaal beleid
36. Studiereizen voor begeleiders van buitenlandse jongeren
36. Brochure remigreren
37. Cursus: Bemiddeling bij conflicten op het werk
37. Informatica in het welzijnswerk
38. Gemeenschappelijke woonvormen van ouderen
38. Economische initiatieven van vrouwen
39. Studiedag beroepsprofiel opbouwwerk
39. Vrouwen in de buurt tegen de crisis

"UITSNIJDEN" SOCIAAL-CULTUREEL ONTWIKKELINGSBELEID DIENT GEEN ENKEL ZINNIG DOEL

In Trouw (8-8-'86) heeft de Utrechtse Wethouder Velders-Vlasblom uiteengezet dat het sociaal-cultureel werk "ondanks het veelgenoemde zachte karakter onmisbaar is voor het realiseren van de doelstellingen van het overheidsbeleid. Het gaat daarbij niet alleen om doelstellingen van de gemeenten, maar juist ook om die van de overheid en dit kabinet". Zij geeft daarbij een aantal voorbeelden die de Utrechtse situatie reflecteren.

Op die manier wijst zij niet alleen op de essentie "verbindende functies" van een sociaal-culturele infra-structuur, maar geeft ze feitelijk ook aan hoezeer het om plaatselijk gedetermineerde ordeningen en taak-toedelingen gaat. Want een wethouder uit een andere plaats zou (deels) andere voorbeelden noemen (waarin bijv. werk in stadsvernieuwing of renovatie verpauperde nieuwbouw figureren). En een nóg nader toezien zou leren dat er per plaats en voorzieningen-complex grote verschillen zijn in wie welke taken en hoe ten uitvoer leggen.

Zo leert een recent onderzoekje onder WAO-organisaties in verschillende regio's dat in de éne situatie sprake is van vrij intensieve dienstverleningssituaties vanuit Riaggs en (daaraan a.h.w. aangepast) een getempereerde AMW-rol, terwijl dat in andere regio's exact andersom ligt. Zo is uit de stadsvernieuwing bekend dat in de ene plaats bewoners-organisaties vrij veel taken in eigen beheer realiseren en daarin een initiatief-rol hebben (met daaraan a.h.w. aangepaste ambtelijke rolvervulling), terwijl dat in een andere stad weer omgekeerd kan liggen.

Er blijkt uit een recente evaluatie naar werkgelegenheids-projecten vanuit het opbouwwerk dat de terzake te verrichten taken en te nemen initiatieven goeddeels letterlijk "gevormd" worden door wat overigens binnen een stedelijke gemeenschap en regio wél of niet ontwikkeld wordt door overheid, bedrijfsleven en andere maatschappelijke organisaties. Samenvattend: de grote diversificatie in de vormgeving van maatschappelijk ontwikkelingswerk is een bewijs van de noodzakelijke flexibiliteit van dit werk.

De gemiddeld stringente koppeling van het lokaal opbouwwerk aan sociaal-economisch zwakke groepen en buurten, de gemiddeld even stringente werk-oriëntatie op concrete maatschappelijke vraagstukken waarmee die groepen en buurten te maken hebben, alsmede het gemiddeld zeer heldere besef dat de oplossing van tal van vraagstukken om een gerichte inspanning van - bijna steeds - héél wat actoren vragen, leveren een heldere positiebepaling.

Het is dan ook te betreuren dat bij sommige commentatoren nog immer - zoals de Haagsche Courant (12-8) in een hoofd-redactioneel commentaar stelt - het "geitenwollen sokken, gesubsidieerd sjoelen" op het netvlies zit, wanneer het welzijnsterrein aan de orde komt. Dat blijkt o.m. uit het hoofd-redactioneel commentaar in het Algemeen Dagblad (9-8) waar georakeld wordt "Harde maar juiste keuze" en refererend aan een sterke uitbouw in de zeventiger jaren het "pakken" van de sociaal-culturele sector door het kabinet verdedigd wordt.

De Haagsche Courant heeft door de tijd heen de zaak beter bijgehouden, en poneert terzake:

"Zo is in de loop der jaren een soort karikatuur van het sociaal-cultureel werk ontstaan, die echter geen recht meer doet aan de realiteit van vandaag. In de afgelopen jaren is al zoveel bezuinigd in de sociaal-culturele sector, dat veel extra voorzieningen zijn verdwenen. Er wordt vaak hard en lang gewerkt, maar het gaat om een werksoort

waarbij de resultaten moeilijk meetbaar zijn".

Welk zinnig doel kan overigens het kabinet voor ogen staan bij het "uitsnijden" van de toch al minimale sociaal-culturele infrastructuur en dús bij het uitsnijden van dit medium tot maatschappelijke articulatie. Nog afgezien van het feit dat het juist die groepen en buurten treft die toch al in hoge mate aan de onderkant gedrukt zitten, lijkt het amputeren van het maatschappelijk ontwikkelingsbeleid zelfs strijdig met het kabinetsbeleid. Juist immers dit werk ondersteunt en stimuleert mensen om ervaren problemen om te zetten in gemeenschappelijke actie, welke strekt tot de oplossing ervan, dan wel tot beter draagbare omzetting of beperking van die ervaren vraagstukken. Dat kan wel eens lastig zijn voor instanties - maar dat kan ook heel nuttig zijn - en leidt dikwijls tot inventieve oplossingen.

Het uitsnijden van de articulatie-faciliteit "samen de schouders eronder" onder het gelijktijdig sauveren en zelfs uitbouwen van het politio-neel en (sociaal-)psychiatrisch voorzieningen-complex kan geen heldere analytische basis hebben.

Wellicht ligt één oorzaak bij de "kreukel" waar ook de onderzoekers van het bejaardenbeleid onlangs op wezen: nostalgische en moraliserende overwegingen replaceren nuchtere analyse. En het is denkkelijk niet voor niets dat deze onderzoekers als nummer één hunner aanbevelingen geven: het móbiliseren van de oudere mensen!

Het treft pijnlijk dat uitgerekend in deze moeilijke periode een Vakminister van Welzijn herhaaldelijk zo weinig veel verder komt dan een management "by speech", dat doordrenkt is van "beelden uit mijn kinderjaren". Ongeacht het primaat van het sociaal-economisch herstel en het belang van het terugdringen van het overheids-tekort is het evident óók zo dat de orthodox-industriële samenleving en de daaraan verbonden arbeidsmarkt schoksgewijs aan het verdwijnen zijn én dat gelijktijdig ingrijpende demografische ontwikkelingen plaatsvinden.

Bij het aantreden van "Lubbers 1" formuleerde de Twentse hoogleraar van Zuthem al dat een economisch innovatie-beleid óók en gelijktijdig vraagt om een sociaal innovatie-beleid. Valt de klassieke methodiek-fout van éérs het een en dán pas het ander wellicht nog te herleiden tot de hollandse koopman-traditie (de cost gaet voor de baet uyt"); bij het aantreden van "Lubbers 2" kon zelfs dát niet meer opgaan, gegeven de veranderde situatie en de verbale toelichting op het regeer-akkoord. Essentieel, maar vooral ook congruent, ware het geweest wanneer het kabinet zou hebben aangekondigd onder voortzetting van het sociaal-economische herstel- en vernieuwings-beleid thans ook een sociaal innovatie-beleid in gang te zullen zetten en daartoe voor de komende periode op kabinets-niveau middelen beschikbaar te stellen.

Aan het parlement is de mogelijkheid voorbehouden om alsnog het kabinet die weg te wijzen.

HALVERING RBR-SCW:**"WETHOUDER JANSEN MAG DE STROTEN DICTKNIJPEN"**

Nog op 29 mei, tijdens een conferentie van de Stuurgroep Ontwikkelingsprojecten, formuleerde mr.dr.s. L.C. Brinkman als één van zijn gedachten omtrent decentralisatie wat zorgelijk "....dat het kind niet met het badwater mag worden weggegooid; dat wil zeggen dat de werksoort niet aan de decentralisatie ten onder mag gaan".

Hij had het zorgelijke oog daarbij op de lagere overheden gericht: "We hebben hier en daar op het lokale vlak ontwikkelingen gezien die wat dat betreft te denken geven". Ongetwijfeld.

Het besluit van de Minister van WVC om de Rijksbijdrage Sociaal-Cultureel Werk te halveren, stelt hen in het gelijk die de decentralisatie van het welzijnsbeleid als een slinkse verdwijntruc hebben bestempeld. Een "détournement de pouvoir" waarbij eertijdse inhoudelijke motiveringen als het "dichter bij de burger brengen van het beleid" en het "grottere inzicht dat gemeenten hebben in concrete maatschappelijke problemen" niet meer opportuun zijn, maar Rijksbijdrage-regelingen en Bestuursovereenkomsten een nuttig vehikel blijken om de lagere overheden met het zoveelste beuls-karwei op te knappen.

Slechts voor zover ongeloofwaardigheid van de Rijksoverheid thans in de strijd geworpen is als één der instrumenten om burgers te ontmoedigen nog vertrouwen te hebben in politiek-bestuurlijke organen en hun besluitvorming valt deze gang van zaken te begrijpen.

Het ingenieuze blijft evenwel dat het wethouder Jansen is die de strotten dicht moet knijpen, terwijl mr.dr.s. L.C. Brinkman op 'importe welke eerstkomende conferentie met zekere zorg uit zal kunnen spreken: "We hebben hier en daar op het lokale vlak ontwikkelingen gezien die wat dat betreft te denken geven". Ongetwijfeld.

Wil van de Leur

VOCHTOVERLAST EN HET VERGOED KRIJGEN VAN SCHADE

Een verslag van de bijeenkomst over vochtoverlast en schadevergoeding, gehouden op 17 juni jl., is te verkrijgen bij het Platform Opbouwwerk. Het verslag bevat de weergave van de bijdrage van de heer B. Tomlow over dit onderwerp. Enige relevante jurisprudentie is bijgevoegd.

Informatie bij Jur de Haan, Platform Opbouwwerk, tel. 070=521354.

**OPRICHTING SAMENWERKINGSVERBAND:
PROBLEMATIEK NA-OORLOGSE WIJKEN**

Een twintigtal opbouwwerk-instellingen hebben besloten tot oprichting van een samenwerkingsverband over de problematiek van de na-oorlogse wijken. Op een door het Platform Opbouwwerk georganiseerde bijeenkomst kwam duidelijk naar voren dat de problemen in de na-oorlogse wijken in de verschillende steden min of meer allemaal een gelijke lading hebben. Of het nu Helmond betreft, Breda, Gouda of Den Haag, overal is er in de na-oorlogse wijken sprake van zowel een fysiek als een sociaal verval. Regelmatig verschijnen in de pers dan ook artikelen, waarin uitvoerig de ghetto-achtige verschijnselen beschreven worden, vaak gepaard gaand met een pleidooi om maar te slopen. Dan zijn we immers af van de problemen van leegstand, huurderwing, gevoelens van onveiligheid en forse tegenstellingen tussen de verschillende bevolkingsgroepen.

Samenhang

Op de over dit vraagstuk georganiseerde bijeenkomst zijn enkele opbouwwerk-instellingen aan het woord geweest om een lans te breken voor een aanpak, waarbij op z'n minst de samenhang tot uitdrukking komt in wat je aanpakt, wanneer en wie daarbij betrokken moeten worden. Opvallend is immers, dat Gemeentebesturen en woningbouwcorporaties, vaak de eigenaren van de complexen, slechts schoorvoetend ingezien hebben dat zonder een tastbare en reële inbreng van huidige bewoners, elke vorm van aanpak slechts moeizaam van de grond kan komen. Vaak zijn het echter juist de bewoners geweest, die ondersteund door het opbouwwerk "de kat de bel aangeboden hebben" om een omvattend initiatief van aanpak van de grond te krijgen.

Een voorbeeld daarvan is de Gemeente Breda. In zijn bijdrage aan de bijeenkomst verwoordde Cees van Iersel, opbouwwerker in de wijk Geeren-Noord in Breda de componenten van het - door de gemeente onderschreven - plan van aanpak als volgt:

- het betreft een buurtherstelproces, om d.m.v. bouwtechnische ingrepen de woningen en woonomgeving te verbeteren;
- een buurtverbeteringsproces, inhoudende de versterking van de positie van bewoners, vergroting van de betrokkenheid om de verantwoordelijkheid te nemen en te dragen in tal van buurtaangelegenheden;
- een organisatieproces, om fasegewijs op verschillende onderdelen in het project de capaciteit en inbreng van bewoners-(organisaties) te benutten.

Al zal de inzet en wijze van betrokkenheid verschillen, in meerdere Gemeentes is er nu sprake van (een plan tot) een projectmatige aanpak, waarin de bewoners en het opbouwwerk een belangrijke rol vervullen. Het samenwerkingsverband, waar de aanwezigen toe besloten hebben, kan vooral een betekenis krijgen in het uitwisselen en afstemmen van ervaringen en mogelijke project-initiatieven.

Het is duidelijk dat ook de methodiekontwikkeling de nodige aandacht zal vergen. Inzichten in en kennis van hoe de "Samenwerkingsopbouw" in de na-oorlogse wijken er uit moet zien, zijn onmisbaar voor een rendabele en verantwoorde opbouwwerk-inzet.

Andere aangrijpingspunten voor onderlinge samenwerking liggen in het ontwikkelen van een "ontwerp" van een wijk, met tal van alternatieve functiebestemmingen, het ontwikkelen van ideeën rond de verhouding van zelfbeheerinitiatieven tot een projectorganisatie, etc.

Binnenkort zullen de deelnemers de verslaglegging van de dag ontvangen. Daarbij zal dan tevens de uitnodiging zitten tot het bijwonen van het "constitutioneel beraad" van het samenwerkingsverband. Uiteraard is de deelname vrij: elke opbouwwerkinstelling die op de hoogte wil blijven van en mee wil werken aan de planning en organisatie van het samenwerkingsverband, kan daar de nodige informatie over krijgen.

Informatie bij Jur de Haan, Platform
Opbouwwerk, tel. 070-521354

VERVOLG OP COMPUTER-ORIENTATIEDAGEN WAO-PLATFORMS

In het mei-nummer van MO werd verslag gedaan van twee door het WOZON en het Platform Opbouwwerk georganiseerde orientatiedagen voor de WAO-platforms, op 12 en 13 mei in Valkenburg. Op de vervolgtag, 5 juni in Utrecht, was het grootste deel van de deelnemers aan de eerste twee dagen weer aanwezig. Ook mocht een aantal nieuwe deelnemers verwelkomd worden.

Informatie-behoefte

De in Valkenburg uitgeprobeerde methode om inzicht in de informatie-behoefte van de WAO-platforms te krijgen bleek goed aan het doel te beantwoorden. Van vrijwel alle platforms waren in de tussentijd dikke pakken "huiswerk" binnengekomen, waarvan in Utrecht een globale analyse werd gegeven.

Het bleek dat de informatie kan worden onderverdeeld in drientwintig thema's, waarbij per thema een groot aantal items genoemd kan worden. Tijdens de presentatie van de analyse bleek al snel dat het aantal items in werkelijkheid groter is dan uit het schema van de globale analyse was opgenomen.

Een onderverdeling van de thema's in informatie die met het advieswerk van de groepen te maken heeft en informatie die met het belangenbehartigingswerk van de platforms te maken heeft is mogelijk. Opvallend is de breedte van het terrein dat met name de belangenbehartigings-informatie bestrijkt, en het grote aandeel van ervaringsinformatie, zowel in de eerste als in de tweede categorie.

Automatisering ja/nee?

De middag werd besteed aan het principiële onderwerp "automatisering, ja of nee?", dat op de dagen in Valkenburg door een aantal deelnemers naar voren was gebracht. Om deze discussie binnen de platforms en groepen enigszins gestructureerd te kunnen laten verlopen werd in Utrecht een dergelijke discussie gesimuleerd. Naast het aloude verhaal over de boot die men niet (of wel) mag missen kwamen de consequenties van automatisering voor de organisatie en functie van de WAO-groepen en platforms, de zeggenschap over de inhoud van het op te zetten informatienetwerk, het vraagstuk van de toerusting en het kosten-aspect naar voren als de onderwerpen waaromheen de discussie zich bleek te concentreren.

Vorbereiding prototypes

Inmiddels is, volgens de weg die afgesproken is op de orientatie-dagen, verder gegaan met het uitdiepen van de resultaten van de eerste drie dagen. Door middel van gesprekken met de WAO-groep Den Haag en het Fries WAO-beraad wordt toegewerkt naar een tweetal onderwerpen voor een "pro-

totype" (een via vele terugkoppelingsslagen telkens bijgesteld proefmodel).

Hoewel hierover nog geen definitieve afspraken zijn gemaakt zullen dit waarschijnlijk een proef met uitwisseling van ervaringsinformatie rond het thema "afschatting" en een proefmodel voor een bezwaar- en/of beroepsprocedure worden.

EVALUATIE COMPUTER-SPEL

Een aantal opbouwwerkers heeft het afgelopen jaar meegedaan aan een spel van de Stichting Maatschappij en Onderneming, waarin met behulp van een computerprogramma beslissingen over het productie-, verkoop- en investeringsbeleid van een onderneming konden worden doorgerekend op effecten voor de vermogenspositie van het bedrijf (zie ook MO nr. 44). In juni jl. is ten kantore van de St. de Vaart in Veenendaal een evaluatie van deze computertoepassing gehouden.

In tegenstelling tot de verwachting blijkt het meedoen aan het spel niet tot een gemakkelijker introductie van computergebruik te hebben geleid, niet althans bij de instellingen waarvan vertegenwoordigers op de bijeenkomst aanwezig waren.

Uitgezonderd enige computer-enthousiastelingen is de houding ten opzichte van automatisering over het algemeen nog vrij afstandelijk.

Aan de andere kant is er een aantal toepassingen dat al wel tamelijk breed ingang heeft gevonden; het gaat dan met name om tekstverwerking, adressenbestanden en daaraan gekoppelde mailingfaciliteiten en boekhouding. De sleutelwoorden daarbij zijn vooral 'mooier' en 'sneller', niet zozeer 'beter'.

Ook een, eventueel aangepast, programma van het type dat voor het SMO-spel is geschreven lijkt niet geschikt om, in dit geval, beslissingen over beleid en investeringen beter te kunnen nemen. Alleen in situaties waarin sprake is van budget-financiering biedt het wellicht aanknopingspunten.

Expertsystemen

Al pratend over de tekortkomingen van het SMO-programma en mogelijkheden voor computertoepassingen in het algemeen kwamen de gedachten dichter bij beslissingsondersteunende systemen die, meer dan bij het SMO-programma het geval is, kennis representeren. Kennis over wet- en regelgeving, arbeids- en ontslagrecht, CAO's (inclusief interpretaties en jurisprudentie) etc.

Voor deze 'expert-systemen' lijkt een grote toekomst weggelegd, met name op gebieden met een gesloten kennisdomein en een op de een of andere wijze te formaliseren besluitvormingsmethode.

Daarvan zijn overigens ook voorbeelden te vinden op het terrein van het sociaal-cultureel opbouwwerk; te denken valt aan uitkeringen, huursubsidies e.d.

Vooralsnog lijkt het voor wat de meeste onderwerpen betreft, verstandig de aandacht te blijven richten op de kennis/informatie zelf, de interpretatie en besluitvorming naar aanleiding ervan blijft nog wel even 'mensenwerk'.

**WVC STAAKT SUBSIDIE AAN EXPERIMENTEN
HUISHOUDELIJKE EN CONSUMENTENVOORLICHTING**

Vier van de vijf lokale experimenten Huishoudelijke en Consumentenvoorlichting zijn vroegtijdig beëindigd met de stopzetting van de subsidie. In september 1984 gingen in Almelo, Den Haag, Heerenveen, Eindhoven en Maastricht experimenten van start om de consumentenvoorlichting beter te laten aansluiten bij de behoefte van sociaal-economisch zwakke groepen. Met een subsidie van de directie Maatschappelijke Ontwikkeling van het ministerie van WVC konden in deze lokaties een part-time voorlichtingskundige en een part-time opbouwwerker aan de slag. Er werden tal van initiatieven ontplooid, variërend van het houden van buurtonderzoeken en informatie-avonden tot cursusaanbod, het organiseren van ideeënmarkten, ruilwerk-initiatieven, het opzetten van servicekosten-projecten, het tot stand brengen van een 'laagdrempelige consumentenwinkel', enz.

Vanuit het opbouwwerk werd van meet af aan in de klankbordgroep die het ontwikkelingsproject voorbereidde, ervoor gepleit om naast de A- of aanbodsvariant (van voorlichting) ook een B- oftewel bewoners-, c.g. buurtvariant mogelijk te maken. In de uiteindelijke opzet van het project werd hieraan tegemoet gekomen door voorlichting en opbouwwerk in de vijf lokaties op gelijkwaardige basis te laten samenwerken. Op plaatselijk niveau lukte die samenwerking over het algemeen goed, maar tussen de landelijke experiment-partners, HVP, Consumentenbond, Konsumenten Kontakt enerzijds en het Platform Opbouwwerk anderzijds, boterde het minder.

In de visie van WVC en de consumentenorganisaties was landelijke inhoudelijke sturing nodig. Het opbouwwerk vond dit niet zinvol uit het oogpunt van doelmatigheid (plaatselijk moet rekening worden gehouden met tal van verschillende omstandigheden, problemen en prioriteiten). Ook werd naar voren gebracht dat daarmee de betrokkenheid van bewoners (organisaties) in gevaar kwam en gezien zijn taakstelling heeft het opbouwwerk nu eenmaal aan te sluiten bij initiatieven en behoeften van bewoners. Daar komt bij dat rekening moest worden gehouden met de randvoorwaarden van het (gedecentraliseerd) welzijnsbeleid waaronder de opbouwwerk-partner valt.

De verschillen van inzicht over de verhouding tussen plaatselijk en landelijk te formuleren experiment-conditions en de wijze waarop lering uit de resultaten van de experimenten getrokken kan worden, zijn uiteindelijk onverbrugbaar gebleken.

Op basis van een tussentijdse evaluatie nam het ministerie van WVC eind vorig jaar het principe-besluit om de lokale experimenten die de landelijke sturing niet wilden accepteren per 1 juni 1986 te beëindigen. Alleen in Maastricht bleek - in de ogen van WVC - in voldoende mate een vertrouwensbasis te bestaan voor de voortgang van het experiment. Hieraan zijn nadere voorwaarden gesteld, zowel m.b.t. de uitvoering als de begeleiding.

De subsidie aan de experimenten in de andere vier steden is gestaakt, wat de Stichting Opbouwwerk Eindhoven heeft doen besluiten een Arob-procedure te starten.

Zoals al gesteld in het meerjarenbericht van het Platform Opbouwwerk, zullen in het vervolg knelpunten bij experimentele of andere samenwerkingsvormen tussen wel en niet decentraal gestuurde werkvormen bij voorkeur vóór tot een bevredigende oplossing moeten worden gebracht.

ENERGIEBESPARING EN VERLAGING WOONLASTEN

Het Servicebureau Energiebesparing (voormalig voorlichtingsproject "Akkie E") van het Centrum voor Energiebesparing te Delft, wordt veelvuldig benaderd door huurdersgroepen en ondersteunende organisaties van woonlasten. Sinds de start van het project, zo'n zes jaar geleden, is de oriëntatie op onder andere milieu- en energiegroepen, vakbond en bedrijfsledengroepen en gemeenten verschoven naar bewonersgroepen met een gemiddeld laag inkomen en opleidingsniveau.

In het jaarverslag over 1985 van het project, worden daarvoor verschillende oorzaken genoemd:

- de wens bij het ministerie van EZ om meer aandacht te besteden aan voorlichting aan deze groepen
- de groeiende bekendheid van "Akkie E" als onpartijdige, maar bewonersvriendelijke voorlichtende en ondersteunende instantie
- de achterstand in het nemen van energiebesparende maatregelen bij deze groep
- de toename van het aantal energiebesparingsprojecten in de huursector met problemen van technische, financiële of organisatorische aard.

De meest voorkomende aanleiding tot het stellen van vragen is het woonlastenprobleem. In toenemende mate worden vragen gesteld over besparend bewonersgedrag, vocht en ventilatie. Andere vragen betreffen o.m. energiebesparing in collectief gestookte woningcomplexen, onduidelijkheden in de puntenwaardering (vrees voor "dubbel pakken"), financieringsproblemen en na-isolatie.

Op algemene vragen of in situaties waarin (nog) geen duidelijk plan is, wordt volstaan met het toezenden van folders en informatie of het geven van algemene voorlichting ter plaatse.

In concrete gevallen wordt een klein technisch advies gegeven, een onderzoekje gedaan, een plan beoordeeld, geassisteerd bij besluitvormingsprocessen, overleg bij verhuurders, enz. Veel initiatief blijft bij de bewonersgroepen zelf liggen. Van de wat langer lopende contacten wordt de stand van zaken bijgehouden.

Voorbeeld van zo'n langer lopend contact is het Molenwijk-project. Op initiatief van een werkgroep Energiebesparing van bewoners hebben Akkie E en de organisatie Energie Anders meerdere malen voorlichting gegeven, wat heeft geresulteerd in een grote aandacht voor energiebesparing bij de renovatie- en nieuwbouwplannen in de wijk. In de bouwplannen die reeds voltooid waren is een onderzoekje gedaan naar de factoren die het verbruik beïnvloeden. De resultaten van dit onderzoek werden gebruikt in de voorlichting aan de bewoners en bij het begeleiden van verdere nieuwbouwplannen. Er zijn enkele voorlichtingsavonden in het buurthuis georganiseerd en er werden artikeltjes geschreven voor de buurtkrant.

Lokaal energiebeleid

Het Ministerie van VROM heeft geld ter beschikking gesteld voor de ondersteuning van plaatselijke milieu- en energiebesparingsgroepen. Vier regionale medewerkers, met als uitvalsbasis de bureaus van de provinciale milieufederaties en drie medewerkers van het Centrum voor Energiebesparing verlenen - doorgaans gratis - service aan comité's die het sparen van het milieu en sparen van brandstof tot doel hebben.

Enkele voorbeelden van dergelijke initiatieven:

- Het plan van de regionale WED-groep in Zuidwolde (Dr.) voor een collectieve biogasinstallatie.

- In Haarlem gaat een groep bewoners als vereniging een windmolen exploiteren.
- In Beuningen kon de plaatselijke Werkgroep Verlaging Stookkosten, middels een excursie naar energiezuinige nieuwbouwprojecten, gemeentebestuurders overtuigen van de mogelijkheden op dit gebied.

Belangstellenden kunnen een folder aanvragen over dit project en zich abonneren op een gratis tweemaandelijks bulletin, waarin resultaten, tips en mededelingen staan.

Meer informatie over het Servicebureau Energiebesparing en over het Project Lokaal Energiebeleid bij het Centrum voor Energiebesparing, Oude Delft 180, 2611 HH Delft, tel. 015-131260

KIJK U RIJK

Veel bewoners betalen ten onrechte teveel aan stook- en servicekosten. Het is belangrijk, dat bewoners weten welke mogelijkheden er zijn om deze kosten te verlagen. Die zijn er wel degelijk. Dit wordt hun verteld door andere bewoners, die hiermee ervaring hebben, in een aantal programma's op radio en t.v., die in de maanden oktober en november uitgezonden zullen worden. Deze programma's zijn een onderdeel van het tweede blok van het "Kijk U Rijk"-project.

Vier nieuwe thema's

Dit tweede blok heeft vier thema's:

- Blokverwarming beter geregeld
- Naar een eigen ketel
- De huismeester heeft twee petten
- Schoonmaken, goed en goedkoop.

De eerste twee onderwerpen gaan over het verlagen van de stookkosten. De informatie is bestemd voor bewoners in flatgebouwen met collectieve verwarming. De stookkosten van deze bewoners liggen gemiddeld 30% hoger dan die van bewoners met een individueel verwarmingssysteem. De installatie is vaak oud, de leidingverliezen zijn groot, en de temperatuur in huis is niet goed te regelen. Om de stookkosten te verlagen moet de ketel vervangen of verbeterd worden. De temperatuur in huis moet beter te regelen zijn. Ook individuele verbruiksmeting leidt vaak tot lagere stookkosten: het stimuleert tot een zuiniger stookgedrag. De tweede mogelijkheid is de blokverwarming afschaffen en overgaan op individuele c.v. of kachels, als dit technisch mogelijk is. Alle bewoners moeten hiermee accoord gaan.

De andere twee onderwerpen gaan over verlaging van de servicekosten. Uit een onderzoek onder NVH-leden blijkt, dat 50% van de huurders teveel betaalt voor de huismeester. De huismeester verricht in het algemeen niet alleen taken voor de huurders, maar ook voor de verhuurder. Het is dan ook redelijk, dat deze dat deel van de kosten betaalt. Vaak gebeurt dat niet. Over het schoonmaken van de gemeenschappelijke galerijen en portieken zijn veel bewoners ontevreden. Het is te duur of het gebeurt niet goed. De bewoners betalen zelf alle kosten van het schoonmaken. Het is dus hun goed recht te bepalen hoe en door wie het schoonmaakwerk gedaan wordt.

Bewoners informeren bewoners

Kenmerkend voor het Kijk U Rijk-project is de doelgroepgerichte benadering. Bewoners vertellen bewoners hoe zij op stook- en servicekosten besparen. Dit is de meest zinvolle en motiverende informatie voor iemand die zelf actie wil ondernemen. Zij is voornamelijk praktisch van aard. Een actie staat of valt met de aanpak. Het opbouwwerk speelt daarbij een belangrijke rol.

Ook in de radio- en tv-programma's, en in de brochures van het Kijk U Rijk-project staat de vraag hoe een actie het best gevoerd wordt centraal. Op radio en tv zullen bewoners vertellen wat voor acties zij ondernomen hebben, hoe lang het geduurd heeft, wat het resultaat is, welke problemen ze zijn tegengekomen, en welke adviezen ze hebben. In de folders wordt stapsgewijs een aanpak beschreven, gebaseerd op de ervaringen van anderen. Daarnaast wordt verwezen naar aanvullend informatie-materiaal en nuttige adressen.

Eerste blok succesvol

Het eerste blok van het voorlichtingsproject Kijk U Rijk had zes thema's. Twee gingen over het verlagen van de stookkosten, nl. over tocht en warmte-isolatie. De vier thema's over servicekosten waren: de kabel-tv, onderhoud van lift en c.v., de waarborgsom en administratiekosten. In de maanden oktober, november en december 1985 zonden radio en tv hierover een aantal programma's uit. Er zijn artikelen verschenen in huis-aan-huisbladen en 18 tijdschriften. In Mededelingen Opbouwwerk stond een artikel in het themanummer "Consument en Huishouding" van augustus 1985. Per thema is een folder uitgebracht. Naar aanleiding van het project zijn verschillende successen geboekt. In Helden is bijv. het antenne-verbod opgeheven. De folders van het eerste deel zijn inmiddels geëvalueerd. Vrijwel alle lezers zijn erg positief over de folders. Ze voldoen aan de verwachtingen, de inhoud is begrijpelijk en handig. De vier nieuwe folders zullen eind oktober verschijnen.

Tien folders in totaal

De titels van alle bij het Kijk U Rijk-project uitgebrachte folders zijn:

1. De kabel-tv kan goedkoper
2. Lift en c.v.: onderhoud is geen service
3. Tocht: het geld waait de woning uit
4. Warmte-isolatie, samen goedkoper uit
5. Administratiekosten, niet teveel
6. Rente erover of de waarborgsom terug
7. Blokverwarming beter geregeld
8. Naar een eigen ketel
9. De huismeester heeft twee petten
10. Schoonmaken, goed en goedkoop

De folders zijn te bestellen bij het Nederlands Verbond van Huurders. Zie hiervoor verder de affiche, die bij dit nummer van M.O. is gevoegd, met het verzoek om deze op een duidelijke plaats op te hangen.

Konsumenten Kontakt, Postbus 30500,
2500 GM Den Haag, tel. 070-469424

Stichting Woon/Energie, Crabethstraat
38 j, 2801 AL Gouda, tel. 01820-24233

Nederlands Verbond van Huurders,
Postbus 1157, 7801 BD Emmen, tel.
05910-14144

Vergelijkende toetsing jaarverslagen

PANEL PRESENTEERT EINDRAPPORT

De jaarverslagen van opbouwwerkinstellingen uit Maastricht, Asten, Baarle-Nassau/Baarle-Hertog, Rotterdam en Oss zijn door een onafhankelijk panel* als "de vijf beste" uit 50 inzendingen gekwalificeerd. Het eindrapport van het panel, dat op 29 augustus in het gemeentehuis van Oss wordt gepresenteerd, spreekt van uitstekende produkties. Hoewel het om onderling heel verschillende verslagen gaat, sprongen deze vijf op enigerlei wijze eruit om het inzicht dat ze bieden in en de verantwoording die ze afleggen over de handel en wandel van de betreffende instelling.

Het initiatief om de jaarverslagen van opbouwwerkinstellingen aan een (vergelijkende) toetsing door een onafhankelijk panel te onderwerpen, beoogt een bijdrage te leveren aan een kwaliteitsbewaking en -verhoging van de produkten van het uitvoerend opbouwwerk. Een methode die al al eerder een plaats heeft gekregen in verschillende andere branches. Voor het Landelijk Platform Opbouwwerk is de activiteit tevens een test-case voor de uitvoering van een bredere "range" van activiteiten ter versterking van de beleidsvoering van lokale en regionale opbouwwerkinstellingen in de komende tijd.

Criteria

Het panel, bestaande uit deskundigen uit verschillende vakgebieden buiten het opbouwwerk, alsmede uit kaderleden uit de klantenkring van het opbouwwerk, stelde vooraf een aantal criteria vast, waaraan elk jaarverslag zou worden getoetst. Bij de waardering ging het steeds om de vraag of het jaarverslag inzicht geeft in de volgende zaken:

1. Werkontwikkeling

- a. Is er in het verslagjaar een bijdrage geleverd aan de effectiviteit en doeltreffendheid van lopende projecten; d.w.z. wordt er aandacht besteed aan de vraag of ontwikkelingen binnen de bestaande projecten aansluiten bij de behoeften van de klantengroepen en of beoogde resultaten zijn bereikt;
- b. Is er in het verslagjaar een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het opbouwwerk, d.w.z.:
  1. de methode; zijn er ervaringen opgedaan met nieuwe werkwijzen?
  2. de groepen/terreinen: zijn er ervaringen opgedaan met groepen c.g. terreinen, waarmee/waaraan voorheen niet werd gewerkt?
 Ook: in hoeverre is er sprake van effectiviteit en doeltreffendheid.
- c. Tevens is gekeken naar de conclusies, die in het verslag aan deze zaken zijn verbonden.

2. Informatie-overdracht

Om informatie te kunnen overdragen, moet een verslag in de eerste plaats leesbaar zijn. Het gaat zowel om begrijpelijk Nederlands taalgebruik, als om een overzichtelijke opzet, kwaliteit van drukwerk, illustraties. Ook gaat het om de mate waarin het verslag informatief is: weet de lezer waar de instelling zich mee bezig heeft gehouden?

3. Ontwikkelingen wat betreft financiering

Zijn er in het verslagjaar maatregelen genomen ter verbetering van de financiering van het werk? Hierbij gaat het bijvoorbeeld om het aanboren van nieuwe bronnen, maar ook om de efficiency, de doelmatigheid, waarmee gewerkt is. Bij doelmatigheid wordt vooral beoogd de kosten te beheersen. (Hetzelfde doen met minder geld, meer doen met hetzelfde geld).

4. Positiebepaling van de instelling

Geeft het verslag inzicht in de positie, die in instelling inneemt in het grotere geheel van instellingen, instanties, overheid? Is er sprake van samenwerking of wordt er (bijv. om strategische redenen) juist niet gekozen voor samenwerking? Wordt er aandacht besteed aan de communicatie tussen instellingen en instanties onderling?

5. Verhoudingen binnen de instelling

Bestuur, staf en klantengroepen van een instelling kunnen op heel verschillende manieren met elkaar omgaan. Blijkt uit het jaarverslag hoe de communicatie verloopt tussen bestuur en staf en klantengroepen? Is er sprake van onderlinge taakverdelingen en zo ja, hoe worden deze omschreven?

Het resultaat van de toetsing

Samenvattend concludeert het panel dat in de meeste verslagen de weg naar effectiviteitsmeting al is ingeslagen. De informatie-overdracht is over het algemeen goed. In financiële zaken is echter nog veel te doen. Wat betreft de laatste twee criteria wordt geconstateerd dat instellingen beter in staat zijn iets te zeggen over hun positie ten opzichte van derden dan dat zij inzicht geven in hun eigen interne verhoudingen. Met name de functionarissen blijven buiten de beschrijving.

Werkontwikkeling

Veel instellingen maken net niet de stap om conclusies te verbinden aan de effecten van hun inzet. Soms blijft men steken in een gedetailleerde opsomming van vele werkjes en gebeurtenissen. Daar waar wel doelstellingen van een project of activiteit worden vermeld, wordt zelden het resultaat van al het werk teruggekoppeld naar die doelstellingen. Zo weet de lezer niet of het effect van een activiteit ook is geweest dat een doelstelling is gerealiseerd, dichterbij gebracht c.q. bijgesteld.

Overigens staat onder het hoofdje "resultaat" in sommige jaarverslagen alleen een activiteit vermeld, en geen resultaat.

Toch blijkt dat overlevingsstrategieën hun vruchten hebben afgeworpen, al sluimeren deze nog vaak onbewust tussen de regels van de verslaglegging. In veel gevallen waren méér conclusies gerechtvaardigd geweest, waarmee ook anderen weer hun voordeel kunnen doen.

Voorbeelden van goede aanzetten, die in verslagen voorkwamen waren: het noemen van cijfers rond het gebruik van activiteiten, onderzoekjes naar de tevredenheid van gebruikers(groepen), evaluaties over het effect van een activiteit of een project.

Informatie-overdracht

Er is geen verband tussen een dik verslag en een goede informatie-overdracht. De uitersten zijn: prachtig taalgebruik in een onooglijke vorm en hopeloos taalgebruik in prachtige lay-out. Het algemene beeld is dat instellingen goed in staat zijn hun boodschap over te brengen. De meest leesbare verslagen werkten met meer kopjes, beknopte, heldere tekst, overzichtelijke en systematische indeling, redelijk drukwerk.

Ontwikkelingen wat betreft financiering

Er is één jaarverslag, waarin het bestuur in het voorwoord belooft dat er aandacht besteed wordt aan het rendement van het werk. Het is slechts één bladzijde verder al, dat een teamlid aantoonde dat zoiets niet te meten is.

Dit illustreert het taboe rond efficiency-vragen. Maar het is niet alleen de werksoort zelf die onder grote bezuinigingsdruk heeft gestaan. Ook grote delen van de doelgroep zien zich geconfronteerd met slinkende budgetten. Er moet een goede reden zijn dat efficiency niet aan de orde zou kunnen zijn.

Het kán wel. Eén jaarverslag geeft helder aan hoe de instelling grote bezuinigingen kon overleven door aanpassing van het investeringsbeleid, door maatregelen in de personele sfeer met behoud van arbeidsplaatsen, door het opvoeren van directe werkuren ten koste van indirecte werkuren en tenslotte door accommodatiebeheer. Voor een grote instelling loont zich dat. Maar voor een kleine instelling betekent dat niet, dat er dus niets mee gedaan hoeft te worden. Om te spreken met een zinsnede uit een verslag van een kleine instelling: "Er bleek altijd weer een financiering te vinden te zijn". Dat geeft eerder eigen beleidsvoering aan dat: "We konden niet uitvoeren, want de gemeente gaf geen subsidie". Helaas wordt het financieel beleid in de verslaglegging nog te vaak omkleed met emotionaliteiten.

Positiebepaling

Samenwerking met andere instellingen is langzamerhand gemeengoed geworden. Wat betreft de overheid zijn er instellingen, die als een verlengstuk van de gemeente uitvoerend werk doen. Er zijn er ook die zeer kritisch tegenover het gemeentelijk beleid staan c.q. een eigen positie markeren. Daartussen in zitten "de klagers".

Dan nog kan worden aangegeven of en hoe ontwikkelingen in het veld buiten de instellingen worden gevolgd: sociaal-economische ontwikkelingen, de plaatselijke politieke ontwikkelingen en niet in de laatste plaats: ontwikkelingen binnen gebruikersgroepen.

Verhoudingen binnen de instelling

Het lijkt dat de democratisering van besturen z'n beslag heeft gekregen, bijvoorbeeld via een bestuursvertegenwoordiging of via een Gebruikersraad, c.q. Raad van Aangeslotenen.

Opvallend is dat de verhouding tussen bestuur en team meestal niet aan de orde is. Soms wordt dan nog een taakverdeling vermeld, maar hoe dat functioneert is niet duidelijk.

Vermeld dient te worden dat een enkel verslag met name aandacht besteedt aan de vele vrijwilligers.

Algemene conclusies

Een uitzondering daargelaten valt aan het panel de enorme inzet achter het werk op. Het lijkt dat opbouwwerk de eerste grote bezuinigingsslag heeft overleefd, niet zonder kleerscheuren, maar wel met meer en nieuwe bagage. Diverse verslagen getuigen hiervan.

Overigens laten de 50 jaarverslagen een bont scala zien van vorm en inhoud. Er zijn dunne en hele dikke verslagen, nota-achtige werkstukken en vlotte krantjes, poëtische taal of zwaar jargon, lachen of klagen. Het zit er allemaal in.

Een algemene opmerking van het panel betreft het verschil in verslaglegging tussen grote stedelijke instellingen en kleine instellingen. Soms gaat het om éénmansposten. Het is opvallend hoe goed deze kleinere instellingen uit de verf komen in vergelijking met vele van de grote, meestal beter uitgeruste organisaties.

De grote stedelijke instellingen komen veelal uit op een hoger abstractie-niveau, wat vaak ten koste gaat van de leesbaarheid. Deze instellingen staan ook voor het probleem, dat het werk zo veel omvattend is, dat

bij een keuze voor concrete wijkbeschrijvingen het verslag weer onleesbaar zou worden vanwege het grote aantal pagina's. Over een tussenweg tussen concreet en abstract, zodanig dat er een goede weergave van het werk uitrolt, moet verder worden nagedacht.

Opvallend vond het panel te ontdekken dat er een verschil tussen de verslagen onderling bestond in "**oriëntatie**". Na waardering bleken de volgende oriëntaties voor te komen:

- **oriëntatie op de doelgroep:** gebeurtenissen en activiteiten worden in dergelijke verslagen steeds gemeten aan: wat betekent het voor de doelgroep. Ook de schrijfstijl is daarop gericht.
- **oriëntatie op de subsidiënt:** het verslag is een poging dingen aan de subsidiënt te vertellen, in ieder geval dat het werk goed is voor de subsidiënt danwel dat deze in gebreke blijft.
- **bureaucratische oriëntatie:** er is meer sprake van een nota dan van een verslag. De stijl van interne ambtelijke stukken.
- **oriëntatie op zichzelf:** het zogenaamde navelstaren. Zo'n verslag overschrijdt niet de grenzen van het eigen bedrijf. Als er activiteiten vermeld worden dan gebeurt dat in het kader van wat het betekent voor medewerkers, en niet voor de doelgroep of anderen.
- **oriëntatie op uitvoering:** een onderscheid met de doelgroep-oriëntatie is dat het hier gaat om de uitvoering van het werk, los van de doelgroep. Het kan ook zaken betreffen immers, waarbij de doelgroep niet te pas komt. Dit zijn wel hele drukke mensen steeds.

In een verslag is het een oriëntatie-keuze, die niet expliciet wordt gemaakt. Het zegt echter veel over visies, die leven bij mensen die jaarverslagen schrijven en vaststellen. In die zin is er sprake van een strategie. Immers een doelgroep-georiënteerde instelling zal een andere strategie kiezen, bijvoorbeeld ten overstaan van een subsidiënt, dan een intern georiënteerde instelling. Wat bij de waardering belangrijk was, was of een dergelijke keuze bewust werd gemaakt. Het ging er niet om welke de keuze was.

Tenslotte: zoals een verslag een bepaalde oriëntatie kan hebben, zo ademt een verslag ook een sfeer. De sfeer van een verslag zegt iets over de stijl van de verslagleggers, maar of alle sfeertjes wel even mooi zijn, dat is de vraag aldus het panel.

Zo zijn er hele enthousiaste "de-schouders-eronder" verslagen, er zijn sympathieke verslagen, maar er zijn ook klaagzangen. Zo'n verslag leest niet vlot weg, het wekt soms zelfs irritaties.

Eén instelling is uitgesproken verontwaardigd, in dit geval over het gebrek aan gemeentelijk beleid. Een andere gebruikt het verslag toch als een verkapte subsidie-aanvraag.

Tot zover het algemene juryrapport. Naast dit rapport ontvangen de instellingen die hebben deelgenomen, ook een meer specifieke toetsing van het eigen jaarverslag. Daaraan kan men desgewenst conclusies verbinden voor de verslaglegging in de volgende jaren.

Op naar de volgende ronde

Het panel vond het aantal inzendingen en de kwaliteit van de jaarverslagen maatgevend om een tweede ronde in te gaan.

Zo'n tweede ronde zal echter geen kopie moeten worden van de eerste. Juist op basis van de resultaten van de eerste ronde zal het panel de gebruikte criteria aan een toets onderwerpen.

*Zie voor de samenstelling van het panel M.O., nummer 44, pag.22/23

**JAARVERSLAGEN VAN UITVOEREND OPBOUWWERK -
EEN SCHETS VAN DE 'VIJF BESTE'**

"Tot nu toe is er nog niet erg veel garen op de klos gekomen", luidt de nuchtere constatering van de Stichting Opbouwwerk Asten in het jaarverslag over 1985. Gedoeld wordt op de resultaten die de Werkgroep Kleine Kernen Heusden dat jaar geboekt heeft m.b.t. de aanleg van een fietspad, de riolering en de bestrating van de Voorste Heusden, het speelveldje van de Hooidries en de bewegwijzering naar en in Heusden. Wel "garen op de klos" kwam er rond een aantal andere zaken die eraan bij moeten dragen dat Heusden een leefbare gemeenschap blijft. Zo is het woningbouwprogramma door de gemeente Asten aangepast aan de behoeften, is het thema "Werkgelegenheid voor alle Heusdenaren" opgepakt, is de openbare telefooncel voor Heusden behouden gebleven en blijft de 2-uurs busverbinding met Asten en Meijel als proef nog een jaar bestaan.

Het jaarverslag over 1985 van de Stichting Opbouwwerk Asten behoort tot de "vijf beste" jaarverslagen van opbouwwerkinstellingen, die door een onafhankelijk panel werden getoetst aan de hand van een aantal criteria (zie ook pag. 13 e.v.). De andere vier jaarverslagen die zich in gunstige zin onderscheiden van de 45 overige inzendingen, zijn die van de Stichting Maaslands Welvaren te Oss (jaarverslag 1984/85), de Stichting Samenlevingsopbouw Baarle (1984), het Stedelijk Instituut voor Sociaal Werk Maastricht (1983) en het Instituut Opbouwwerk Rotterdam (1982/83). In het onderstaande artikel wordt op enkele sterke punten van de betreffende verslagen wat nader ingegaan.

Asten: veel vrijwilligers, veel samenwerking

Het jaarverslag van de Stichting Opbouwwerk Asten is een van de weinige opbouwwerk-verslagen dat inzicht geeft in kosten van activiteiten en subsidiestromen. Volgens het panel een goede aanzet om als volgende stap ook de doelmatigheid van het werk te beoordelen.

Wat opvalt aan de "prijskaartjes" is dat het vaak om geringe bedragen gaat. Met het werk van de Stuurgroep Heusden bijvoorbeeld was in 1985 een bedrag van fl. 1689,- gemoeid, terwijl ook de inspanningen van de beroepskracht van STOA beperkt konden blijven. De voorzitter van de stuurgroep brengt als lid van het algemeen bestuur van STOA regelmatig Heusdense zaken ter sprake. "Gebleken is dat deze werkwijze voldoet en dat de stuurgroep een goede, zelfstandig functionerende organisatie is", aldus een opmerking in het jaarverslag.

Uit het activiteitenoverzicht blijkt dat ook in talrijke andere stuur-, werk- of projectgroepen van STOA en in de uitvoering vrijwilligers actief zijn. Of het nu gaat om educatieve activiteiten voor culturele minderheden, vormingswerk voor volwassenen, kindervakantiewerk, het begeleiden van een jeugdsoos of een buurtwerkplaats, om het bieden van hulp bij consumentenzaken of om het scheppen van voorzieningen voor ouderen.

Daar waar de vrijwillige inbreng onvoldoende is om de continuïteit van een project te waarborgen, bepaalde deskundigheden niet aanwezig zijn of de werkzaamheden te veelomvattend zijn voor een vrijwilligersorganisatie, geeft STOA professionele ondersteuning. Behalve de uitvoerende beroepskrachten (een opbouwwerker, een cultureel werker en een part-time vormingswerkster Open School) zijn bij STOA ook enkele vrijwilligers werkzaam voor administratie, documentatie en drukwerk van de groepen. Waar nodig springen bestuursleden in om het werk van de beroepskrachten te verlichten door taken op zich te nemen m.b.t. het beheer van de eigen accommodatie, secretariaat en financiële administratie. De verhoudingen tussen bestuur en staf komen in het verslag uitvoerig aan bod.

Tot slot nog een ander punt dat opvalt in het activiteitenoverzicht. Er wordt veel samengewerkt met andere werkvormen: de gezinszorg, het maatschappelijk werk, de vakbond, de bibliotheek, het ouderenwerk, enz. En voor zover plaatselijke welzijnswerkers al niet samenwerken binnen een project, dan treffen ze elkaar zes maal per jaar in het "sociaal cafe", waar ook de arts, de pastor en de wijkverpleegkundige komen. Wat betreft de relatie met de gemeente, proef je uit het verslag eerder een sfeer van samenwerking dan van oppositie.

Oss: nieuw werk en een nieuwe structuur

In het jaarverslag van de Stichting Maaslands Welvaren (84/85) is een in het oog springende ontwikkeling dat een nieuwe weg werd ingeslagen m.b.t. de lokale projecten "Mensen zonder Werk". De aantrekkingskracht van deze opvang-projecten liep terug omdat een zeker verzadigingspunt was bereikt, zonder dat men daar vernieuwingen tegenover kon stellen. Om de projecten weer perspectief te bieden, ontwikkelde het opbouwwerk "Weer-Werk", een project dat mogelijkheden biedt voor lokale activiteiten in de sfeer van betaald en onbetaald werk. Aanvankelijk riep dit idee nogal wat scepsis op, maar nadat in twee plaatsen (Nistelrode en Ravenstein) is geëxperimenteerd met een lokale aanpak, is de medewerking en belangstelling - ook van gemeenten - gegroeid.

Het is de bedoeling dat er in diverse lokaties projecten komen, die nieuwe werkgelegenheid scheppen dan wel de bestaande werkgelegenheid uitbreiden, maatschappelijk zinvol werk bieden of door beroepsgerichte cursussen het perspectief op betaald werk vergroten.

Een andere nieuwe ontwikkeling (die niet in het werkplan was voorzien) deed zich voor op het terrein van het minderhedenbeleid. In het kader van de decategorisering zijn twee beroepskrachten aangehaakt bij de stichting, een opbouwwerker t.b.v. de Surinaamse en Antilliaanse gemeenschap en een medewerker voor het Ontmoetingscentrum Buitenlandse vrouwen. Naast het volgen van de beleidsontwikkelingen op dit terrein, betekende dit voor Maaslands Welvaren dat vorm gegeven moest worden aan de plaats van de nieuwe medewerkers binnen de stichting en aan de werkbegeleiding. Op verzoek van de gemeente Nistelrode werd voorts steun gegeven bij het opstellen van een beleidsnota en jaarprogramma t.b.v. Molukkers. Met betrokkenen is overlegd hoe verder inhoud aan deze ondersteuning kan worden gegeven. Naast het woonwagenwerk, zal een steeds belangrijker deel van de werkzaamheden zijn gericht op problematiek en welzijn van andere minderheden, zo is de verwachting.

Behalve over nieuwe ontwikkelingen in het werk, is ook nagedacht over een nieuwe structuur van het opbouwwerk voor Oss en regio en werd de basis gelegd voor een fusie tussen de regionale stichting Maaslands Welvaren en de Stedelijke Stichting voor Samenlevingsopbouw Oss. De samenwerking tussen beide organisaties kreeg al gestalte in de uitvoering van projecten als jeugd- en jongerenwerk, kadervorming, welzijnsplanning, buurtschoolproject en algemene inspraak Oss. Daarnaast vond informatie en samenwerking plaats op het gebied van werkgelegenheid, minderheden en volwassenenedukatie. De discussie over werkmethoden die op grond van deze samenwerking plaatsvond, is uiteindelijk voor het fusieproces meer bepalend geweest dan een notitie van de gemeente Oss, die aanvankelijk een verwijdering teweegbracht tussen beide instellingen. Aan het eind van het verslagjaar lag de weg open voor een herstructurering, waarin twee ontwikkelingen centraal zullen staan:

- het mogelijk maken van verzelfstandiging van de Osse wijkorganisaties voor samenlevingsopbouw, die als vrijwilligersorganisaties losgekoppeld zullen worden van de professionele organisatie; hiervoor moet een aparte subsidieregeling worden gerealiseerd
- het bundelen van het professionele kader in een opbouworganisatie voor Oss en regio.

Baarle: besturen is een ernstige zaak

Behalve door een overzicht van activiteiten dat vlot leesbaar is en "dicht bij de doelgroep", onderscheidt het jaarverslag van de Stichting Samenlevingsopbouw Baarle zich vooral door de pittige uitspraken die worden gedaan m.b.t. het besturen van een instelling. De inzet van bestuursleden was vaak heel verschillend, constateert de voorzitter van het bestuur in zijn woord vooraf. "Zit men in het bestuur om de mensen die van het SOB-Cultureel Centrum gebruik maken, er beroep op doen of moet men er iemand, een groep, een politieke partij vertegenwoordigen?" Het antwoord dat hij geeft is dat besturen een te ernstige zaak is om er bepaalde belangen te bewaken. En, zo stelt hij: "Het zich niet engageren in zijn bestuursstaak is een verzwakking van het bestuur en verzwakt de taken van anderen".

Het bestuur had enkele moeilijke zaken te regelen. Met de gemeente is onderhandeld over een formule, waarbij het beheer van het gebouw en de activiteiten in de sociaal culturele en opbouwsector worden losgemaakt van elkaar. Om de belangen van de gebruikers te waarborgen, is een gebruikersraad van groepen/verenigingen ingesteld en kreeg een bestuurscommissie tot taak de statuten op dit punt aan te passen. Wat betreft de programmering heeft een andere bestuurscommissie onderzocht welke behoeften er nog liggen in de Baarlese gemeenschap.

Binnen het opbouwwerk werden met overheidssteun een alfabetiserings- en een werklozenproject opgezet. Voor het bestuur betekent het verzekeren van de continuïteit van beide projecten een dwingende opgave, aldus het verslag.

Maastricht: nadruk op integraal en buurtgericht werken

Een forse bezuiniging van ruim 300.000 gulden op de Sector Samenlevingsopbouw van het Stedelijk Instituut voor Sociaal Werk Maastricht gaf geen aanleiding tot klagen in het jaarverslag over 1983. Integendeel, nuchter wordt uiteengezet hoe al een half jaar vantevoren een dekkingsplan werd opgesteld en maatregelen werden genomen met het oog op de mindere middelen. In 1982 bedroeg het berekende subsidie daardoor al 100.000 gulden minder dan de in de gemeentebegroting vastgestelde subsidie. En door de versterkte voortzetting van de maatregelen (niet opvullen vacatures, krap investeringsbeleid, beheerst omspringen met energie en onderhoud en verhoging deelnemersbijdragen) kon men ook in 1983 ruimschoots beneden het vastgestelde ingekrompen maximum blijven. Daarmee, stelt men vast, zijn de "franjes" wel goeddeels verdwenen. Verdere bezuinigingen zullen de kern van het werk raken, óf in de sfeer van personeel óf in de sfeer van de materiële instrumenten om te werken.

Helder uiteengezet worden ook de organisatie en werkwijze van de Sector Samenlevingsopbouw. De sector is één van de drie sectoren van het Stedelijk Instituut; de andere twee zijn algemeen maatschappelijk werk en gecoördineerd bejaardenwerk. De Sector Samenlevingsopbouw bestaat uit twee regio's, die elk zijn opgebouwd uit twee samenwerkingsverbanden. Reguliere en project-medewerkers behoren tot één van de samenwerkingsverbanden, waardoor deze en andere (samenwerkings)projecten zodanig zijn ingebed in de organisatie, dat de noodzakelijke integratie van reguliere werkzaamheden en project-activiteiten gestalte krijgt.

Omdat problemen in achterstandssituaties zich in onderlinge verwevenheid en samenhang voordoen, wordt gewerkt vanuit een integrale benadering. Iedere afzonderlijke activiteit (gericht op functies als recreatie, ontmoeting, belangenbehartiging, educatie en dienstverlening) wordt geplaatst in een grotere reeks, die als samenhangend pakket wordt uitgevoerd. De samenhang wordt nog versterkt door samen te werken met andere instituten, die ook gericht zijn op groepen in achterstandssituaties. De keuze om buurtgericht te werken staat in nauwe relatie met deze aanpak. De maatschappelijke problematiek uit zich immers op buurtniveau

en kan daar in samenhang worden aangepakt op basis van ervaringen van de buurtbewoners. De samenhang tussen activiteiten en voorzieningen werkt motiverend en drempelverlagend en biedt mogelijkheden om juist de moeilijk bereikbare mensen te betrekken bij het werk.

De nadruk op integraal en buurtgericht werken, houdt ook in dat geen streng onderscheid tussen werkvormen wordt gemaakt. Vanuit het samenwerkingsverband Oost bijvoorbeeld is het maatschappelijk werk in stadsvernieuwingsgebieden in Maastricht-Oost verzorgd, waarbij wordt samengewerkt met het buurtwerk en het opbouwwerk. In de buurt Oostermaas zijn bepaalde sociale problematieken in de buurt aangepakt, waarbij beoogd wordt preventief te werken dan wel gezamenlijk belangen te bundelen en behartigd te krijgen (jongerenopvangproject, belangen bijstandsmoeders, energie-project).

Rotterdam: opbouwwerkers in dienst van bewoners

Het jaarverslag van het Instituut Opbouwwerk Rotterdam onderscheidt zich op een aantal fronten. In de eerste plaats is het verslag, dat als titel kreeg "Bewonersorganisaties en opbouwwerk", zowel naar vorm en inhoud zeer klantgericht. Centraal in het verslag staan de wijkverslagen, waarin uitstekende probleemanalyses zijn opgenomen.

Een ander punt van onderscheid is de beschrijving van de organisatiestructuur van het IOR, waarin duidelijke de interne verhoudingen naar voren komen. Als stedelijk instituut fungeert het IOR als werkgever voor de opbouwwerkers, die zijn gedetacheerd bij bewonersorganisaties. De opbouwwerker heeft twee verantwoordingslijnen:

- opdrachtgever is de bewonersorganisatie waar hij/zij is aangehaakt, die functioneert als verantwoordingskader in de wijk
- daarnaast loopt een verantwoordingslijn naar het werkersoverleg van collega-opbouwwerkers, de zgn. subteams die onderdeel zijn van de stedelijke organisatie.

De eerste verantwoordingslijn heeft betrekking op het "wat" van het werken (de concrete taken die worden aangepakt), de tweede op het "hoe", de manier van werken. De subteams vormen het kader voor werkbegeleiding en hebben een taak in het personeelsbeleid.

Het bestuur van de organisatie bestaat in meerderheid uit vertegenwoordigers van bewonersorganisaties. Daarmee is dus ingebouwd dat bewonersorganisaties het laatste woord hebben in geval van meningsverschillen of conflict tussen het professionele deel van de organisatie (de subteams, het bureteam van het stedelijk bureau) en een bewonersorganisatie.

Tot slot een voorbeeld van strategische stellingname naar de overheid. In het kader van de wijkwelzijnsplanning stelde de gemeente in 1983 voor om per wijk alle uitvoerend welzijnswerk onder te brengen in één organisatie, met een bestuur uit de wijk (o.a. uit de bewonersorganisatie). Door de bewonersorganisaties werd dit voorstel afgewezen: bewonersorganisaties wensen geen bestuurlijke bevoegdheden, zijn geen wijkbestuur en willen dat ook niet worden.

Door het IOR werd deze stellingname onderschreven: "Er is geen maatschappelijke basis voor bestuurlijke functies van een bewonersorganisatie of voor vormen van zelfbestuur. De omvang van de problemen en de maatschappelijke tegenstellingen zijn dusdanig dat een bewonersorganisatie alleen kan functioneren als onafhankelijke belangenorganisatie die bewonersbelangen neerlegt op de plek waar daar politiek en bestuurlijk iets aan gedaan kan worden, het gemeentebestuur dus. Alleen onder die voorwaarde zijn afspraken mogelijk met bewonersorganisaties over de aanpak van problemen."

Ook elders in het verslag komen dergelijke stellingnames terug.

AUTOMATISERING BIJ WIJKOPBOUWORGANEN AMSTERDAM

De werkgroep automatisering van de Stichting Wijkopbouw Amsterdam heeft aan het automatiseringsbureau GCEI opdracht gegeven om te onderzoeken wat de exacte behoefte aan automatisering is van de wijkopbouworganen. Aan de hand van een drietal interviews zullen adviezen worden opgesteld rondom archivering, tekstverwerking, de financiële administratie, alsmede m.b.t. de interne organisatie (beheersstructuur). Ook zal worden bekeken welke ondersteuningsactiviteiten verder nodig zijn om de wijkopbouworganen met de computer vertrouwd te maken. De resultaten van het onderzoek zullen in oktober worden gepresenteerd.

Computerbeurs

Veel mensen van de wijkopbouworganen lieten zich in mei jl. voorlichten over automatiseringsmogelijkheden tijdens een computerbeurs die de SWA samen met de stichting Ytech (informatief bedrievencentrum) organiseerde. Deze beurs had tot doel om vertegenwoordigers van allerlei kleinschalige initiatieven, bedrijfjes, vrouwen/werkprojecten, buurthuizen en wijkopbouworganen te informeren over de mogelijkheden die een computer biedt.

Op de beurs verstrekte een opleidingsinstituut informatie over cursussen en trainingen. Een vijftal bedrijven was aanwezig om tal van vragen te beantwoorden en eventueel zaken te doen. Veel belangstelling was er (vooral van de aanwezige kinderen) voor de computer-werkplaats en de twee robotten die rondliepen. De computer-werkplaats (gevestigd in de Dapperbuurt) richt zich vooral op het ontwerpen van instrumenten (computers) voor gehandicapten. Tevens organiseren ze inloopactiviteiten voor kinderen, die op die manier spelenderwijs kennis kunnen opdoen (cursussen logo). Ook Wijkcentrum Ceintuur trok veel klanten. Paul Tambach introduceerde het boekhoudprogramma Queen, waar hij zeer over te spreken is.

Het planningsbureau stadsvernieuwing presenteerde een in de computer ingevoerd planningsstelsel A.B.C., waarmee vanaf 1984 in twee wijken is geëxperimenteerd. Dit planningsinstrument kent talloze mogelijkheden. Met het intoetsen van een adres is bijvoorbeeld af te lezen hoe een pand in de planning is opgenomen, welke aanschrijvingen er op rusten, enz. Een interessant en voor bewonersorganisaties belangrijk instrument, dat hopelijk binnenkort ook voor de rest van de stad kan worden ingevoerd. De vrouwenvakschool voor informatica Amsterdam presenteerde haar plannen voor een school voor beroepsonderwijs voor vrouwen. De school is bedoeld voor vrouwen vanaf 25 jaar, die een tijd niet gewerkt hebben. Er worden twee typen opleidingen gegeven: computergebruik en systeembeheer. De lestijden worden aan de schooltijden aangepast en voor kleine kinderen is een creche aanwezig.

Forumdiscussie

Tijdens de beurs werd een forumdiscussie gehouden over de openbaarheid van gemeentelijke bestanden. Binnen de gemeente Amsterdam wordt nog weinig eenduidig geautomatiseerd. Veel diensten en bedrijven hebben hun eigen systeem opgezet, dat zelfs door collega's nauwelijks te raadplegen is. Volgens Walter Kok (hoofd afdeling bestuursinformatie van de gemeente) is het openstellen van deze databestanden voor bewonersorganisaties vooralsnog niet haalbaar, ook al omdat dit enorme kosten met zich meebrengt en hieraan z.i. geen politieke prioriteit wordt gegeven. Piet Bibo (hoofd planningsbureau Amsterdam) pleitte voor een sterk gecentraliseerde aanpak van automatisering. Als een eenduidig systeem uitblijft, wordt de ondoorzichtigheid voor bewoners alleen maar groter. Ton Keune (raadslid PvdA) zei veel voordelen te zien in een geautomati-

seerde informatievoorziening. Wanneer gekozen wordt voor efficiënte opzoeksysteemen, kunnen bewonersgroepen daar zeker voordeel bij hebben. Tsjebe van Tije (bibliothecaris universiteitsbibliotheek) vertelde dat hij een geautomatiseerd archief aan het opzetten is, waar bewoners terecht kunnen als ze de planvorming van de gemeente wat nauwkeuriger willen volgen.

Jan Holvast (Stichting Waakzaamheid Persoonsregistratie) waarschuwde overigens voor overspannen verwachtingen van automatisering. Een bestaande chaos wordt door een computer alleen maar groter. Ook wees hij op vanuit privacy-oogpunt ongewenste ontwikkelingen, zoals het koppelen van systemen.

Al met al lijkt er bij de gemeente weinig bereidheid te bestaan om gemeentelijke databestanden toegankelijk te maken voor bewoners. Jan Jacobs (journalist Volkskrant) concludeerde dat de gemeente zich wat gemakkelijk verschuilt achter het kostenaspect. Als bij het opbouwen van bestanden vooraf rekening wordt gehouden met de toegankelijkheid voor bewoners, hoeft dat weinig extra kosten met zich mee te brengen. Aan de andere kant zullen bewonersgroepen wel exact duidelijk moeten maken aan welke geautomatiseerde gegevensbestanden behoefte is.

Meer informatie over de werkgroep automatisering bij Yvon Driehuis, consultant SWA, Arie Biemondstraat 111, 1054 PG Amsterdam

LOOPBAANPLANNING VOOR VROUWEN IN HET WELZIJNSWERK

Ondanks het imago van vrouwenberoep zijn er in het welzijnswerk - net als elders - weinig vrouwen werkzaam in beter betaalde beleidsfuncties. Voor vrouwenscholingscentrum Bouw was dit enkele jaren geleden aanleiding om een project "Loopbaanplanning" voor vrouwen in het welzijnswerk te starten.

Om harde feiten op tafel te krijgen over de positie van betaalde en onbetaalde welzijnswerksters, werd enkele malen subsidie gevraagd om onderzoek te kunnen doen. Deze aanvragen werden door het ministerie van WVC helaas afgewezen. Bouw besloot ondanks de beperkte mogelijkheden toch met het project door te gaan.

In september '84 werd het netwerk "Vrouwen in het welzijnswerk" opgericht. Met dit netwerk organiseerde vrouwenscholingscentrum Bouw in november '85 een studiedag over loopbaanplanning, waar ruim 600 vrouwen zich voor aanmeldden, terwijl er maar voor 250 plaats was.

- Een steuntje in de rug om met de activiteiten door te gaan, zoals:
- Ondersteuning: er worden vragen beantwoord rondom dit onderwerp; op verzoek kunnen scholingen met andere instellingen worden voorbereid.
  - Onderzoek: onderzoek op dit gebied wordt gestimuleerd of gefinancierd, zodat de beschikbare gegevens door vrouwen gebruikt kunnen worden bij acties.
  - Deskundigenbestand: de contacten met vrouwen die deskundig zijn rondom loopbaanplanning voor vrouwen in het welzijnswerk worden door middel van een deskundigenbestand voor buitenstaanders bruikbaar gemaakt. Deze gegevens kunnen gebruikt worden bij voorbereidingen van themabijeenkomsten of individuele adviesvragen.

Op 10 oktober '86 wordt een studiedag georganiseerd met als thema "Wel-

zijswerksters een nieuwe baan; over veranderen, opklimmen of verzelfstandigen?" Deze dag is bedoeld voor vrouwen uit het sociaal-cultureel werk, het buurt-/opbouwwerk en het educatieve werk. In 1987 zullen nog meer studiedagen plaatsvinden.

Meer informatie is verkrijgbaar bij
Truus Zielhuis, Vrouwenscholingscentrum
Bouw, Koningslaan 11, 3583 GC Utrecht,
tel. 030-522238

BEWEGING IN DE BUURT

De theatergroep Eigenwijks, een amateurtheatergroep uit Den Haag, bestaande uit zes opbouwwerkers, gaat vanaf september met hun nieuwe stuk "Beweging in de Buurt" optreden voor bewoners en bewonersgroepen. In het theaterstuk wordt de bewonersgroep geconfronteerd met plannen van de gemeente om een deel van de buurt te slopen ten behoeve van een prestige-object. De huizen zijn echter te goed om te slopen. Daarom besluit de bewonersgroep om bij alle bewoners langs te gaan om hun mening te horen: slopen of laten staan?

Door dit onderzoek hopen ze ook meer bewoners bij hun werk voor de buurt te betrekken, want de bewonersgroep bestaat inmiddels nog maar uit vier mensen. En er komt nog een ander idee op tafel om de mensen weer voor het bewonerswerk te interesseren.

De bewonersgroep gaat ook sportieve en gezellige activiteiten organiseren. Niet alle vrijwilligers zijn even gelukkig met deze ontwikkelingen. In de drukte bij de start van de nieuwe activiteiten raken de gemeentepannen op de achtergrond.

"Beweging in de Buurt" betekent 1,5 uur toneel met korte diaserieën. Eigenwijks treedt bijv. op in het buurthuis, het pandje van de bewonersgroep of de school. De groep ontvangt graag een vergoeding voor een optreden, maar speelt eventueel gratis.

Theatergroep Eigenwijks, Witte de
Withstraat 150, 2518 TX Den Haag,
tel. 070-646556

GOUDEN MATSELAAR OP VIDEO

Over de oplossing van het beheer van koop- en huurwoningen die door Woonvereniging De Gouden Matselaar in Hoorn werd gevonden (zie ook de beschrijving in M.O. nr. 38, november '85) is een video-productie gemaakt in opdracht van de Stichting Experimenten Volkshuisvesting. De productie laat zien hoe de bewoners van een wijk in Hoorn hun huurwoningen door een gezamenlijke koopactie overnamen van een Belg. Een aanpak die ook elders toepasbaar is. De videoband is gratis te leen bij het SEV-secretariaat en is beschikbaar voor de systemen VHS Umatic, Betamax en Video-2000.

Over woningbeheer door bewoners is ook een film en diaserie (beide op videoband) beschikbaar die gaat over de zgn. moeder/dochter-constructie

en waarbij het experiment van de Halve Wereld in Amsterdam centraal staat.

Het thema particuliere woningverbetering komt aan de orde in films over schilrenovatie in de Enschedese wijk De Bothoven en de Engelse gemeente Birmingham.

Meer informatie bij het SEV-secretariaat, postbus 20730, 3001 JA Rotterdam, tel. 010-4130935

ECONOMISCHE INITIATIEVEN VANUIT HET WELZIJNSWERK

In de serie "Werk", uitgave van de Werkplaats Opbouwwerk Noord-Nederland, is "Nieuwe Impulsen" uitgekomen, een bundel artikelen over economische initiatieven vanuit het welzijnswerk.

Voor een deel gaat het om artikelen die al eerder, o.a. als cursusmateriaal van de WONN en in M.O. zijn gepubliceerd. Er is een bewerking bij van een voorstudie uit 1983. Drie artikelen werden speciaal voor de bundel "Nieuwe impulsen" vervaardigd. De rode draad bij de artikelen wordt gevormd door de traditie en methodiek van het opbouwwerk.

De inhoud van de bundel is als volgt:

- Plant eens een boompje (over de samenhang tussen arbeid en methode bij werkprojecten, Harry Broekman)
- Een handelingsmodel voor werkprojecten (op basis van ervaringen met een project in Winschoten, W. Plantinga)
- Het terrein van stadsvernieuwing t.o.v. arbeids- en inkomensvraagstukken (Harry Broekman)
- De probleem-project methode in de laagconjunctuur (wat kan de PPM bijdragen aan het terrein van arbeids- en inkomensvraagstukken, Harry Broekman)
- Knelpuntenanalyse werkgelegenheidsprojecten (over het slagen, mislukken van projecten, W. Plantinga)
- Over de potentiële achterban van organisaties van uitkeringsgerechtigden (P. Dekker)
- Werkgelegenheidsprojecten van etnische minderheden; doorbreking van passiviteit en afhankelijkheid (H. Smeets)
- Passie in een wisselwoning (balans van de opbouwwerkbijdragen aan de vernieuwing van het arbeids- en inkomensbestel, H. Broekman)
- Literatuuroverzicht (E. Canjels).

De bundel kan worden besteld door overmaking van f. 22,50 op giro 3731791 van de WONN te Drachten, o.v.v. "Nieuwe Impulsen"

INFORMELE BEDRIJVGIGHEID IN DE STAD: CULTUURTREK, SOCIALE INNOVATIE EN GEÏNTEGREERD SOCIAAL BELEID

Kijkend naar de opkomst en het karakter van informele werkvormen, als uiting van culturele, maatschappelijke en technologische vernieuwing in de stad schetst Paul Misdorp * verbonden aan het Instituut voor Planning van Arbeid in de Toekomst te Amsterdam in onderstaand artikel de mogelijkheden van een geïntegreerd sociaal beleid.

1. Inleiding

De sterke opkomst van informele werkvormen is niet een puur economisch, conjunctureel gegeven, in de zin dat in tijden van laagconjunctuur informele werkvormen de formele "verdringen" of er voor in de plaats komen - ook al zit daar zeker een kern van waarheid in - en in tijden van hoogconjunctuur het omgekeerde proces zich afspeelt. Vanuit dat perspectief zou de opkomst van genoemde werkvormen verklaard kunnen worden door te wijzen op de grote mate van werkloosheid, die op zijn beurt herleid kan worden tot een principiële onevenwichtigheid op de arbeidsmarkt.

In deze bijdrage wordt op grond van, door het IPARTO, verricht empirisch onderzoek (enquetes, gesprekken met sleutelinformanten) ingegaan op een beperkt segment van de informele sector, de startende bedrijven die niet aan alle regels van de wet voldoen. Gezien vanuit het perspectief dat de stad beschouwd moet worden als "resource" en bron van culturele, maatschappelijke en technologische vernieuwing, wordt genoemd segment van de informele bedrijvigheid gewaardeerd. De specifieke "bedrijfscultuur" die eigen is aan veel informele bedrijfsvoering en waarin het begrip "flexibiliteit" zo'n centrale rol speelt, biedt de betreffende bedrijvigheid niet alleen overlevingsmogelijkheden in economisch moeilijke tijden, maar verschaft zelfs het formele bedrijfsleven een model voor economisch herstel en economische bloei. Een reden te meer voor de overheid om, alvorens een beleid uit te stippelen, de verschillende verschijningsvormen binnen de informele sector te waarderen. Wil de gemeentelijke overheid een adequaat ruimtelijk, economisch en sociaal beleid voeren, gericht op evenwichtige en rechtvaardige vormen van inrichting en beheer, dan zal ze niet alleen moeten weten welke verschijningsvormen van informele activiteiten op welke plaats aanvaardbaar zijn, maar óók hoe verschillende beleidsaspecten geïntegreerd moeten worden.

2. Informele werkvormen: afbakening en perspectief

"De" informele economie kent vele verschijningsvormen, waarvan sommige illegaal zijn, andere min of meer legaal en waarbij een aantal betrekking hebben op activiteiten, terwijl andere meer permanent bedrijfsmatig zijn opgezet. Het ontbreekt informele werkvormen vaak aan een formele structuur in juridische zin, terwijl registratie van het initiatief bij "de" overheid en in de Nationale Rekeningen, afhankelijk van de verschijningsvorm, niet of weinig plaats vindt en een positief inkomenseffect is vaak het onbedoelde resultaat van de activiteiten. Over de min of meer legale, permanente, niet bij de overheid bekende werkvormen hebben we het hier. Het gaat om bedrijfsmatige initiatieven waarin deels sprake is van een arbeidsrelatie, deels ook niet. Als financieringsbron wordt in een aantal gevallen de uitkering aangewend, soms is er sprake van het genereren van inkomen. Kortom, de uitspraken over de informele werkvormen hebben voor een deel betrekking op het verrichten van (gedeeltelijk) onbetaalde arbeid in de particuliere sec-

tor met behoud van uitkering (zie paper Schreiner, pag.4) en al dan niet met toestemming van een overheidsinstantie. Dit laatste brengt ons bij de kenmerken van "informele bedrijvigheid" (IPARTO,1985) en bij de verschillen in wijze van ondernemen tussen informele en formele sector (Walravens & Rietdijk, 1983).

Tot de onderzoekspopulatie worden gerekend die bedrijven die tenminste 7x scoren op de 12 items, zoals genoemd door Walravens en Rietdijk. Wat meer achtergrond-informatie verschaffen de kenmerken van de bedrijven, die na een 30-tal enquetes met initiatiefnemers door het IPARTO zijn opgetekend.

Tabel 1: Kenmerken van de onderzochte informele bedrijven

Walravens & Rietdijk		IPARTO
formeel	informeel	informeel
streven naar inkomensmaximalisatie	op een bepaald moment is het genoeg	ideële gerichtheid
anonimiteit, onpersoonlijkheid	persoonlijke betrokkenheid	gerichtheid op een minderheidsgroep
accent op concurrentie + eigenbelang	accent op samenwerking (afsprakeecon.)	gerichtheid op eigen emancipatie
grootschalig doen en denken	kleinschaligheid als organisatieprincipe	werk aansluitend bij interesse
kwantiteit boven kwaliteit	kwaliteit boven kwantiteit	directe neveninkomsten
specialisatie en fulltime arbeid	taakrotatie en deeltijdarbeid	geen inschrijving bij de KvK
klassiek burgerlijk cult. patroon	alternatief idealistisch cult. patroon	ontbreken van relevante diploma's
hoge kapitaalintensiteit + prod.	lage kapitaalintensiteit + prod.	tegen de letter/geest van de wet
nadruk op zakelijke relaties	grote betekenis van familie en vrienden	uniciteit van productie/dienstverl.
functionerend binnen grote ruimt. bestekken	functionerendbinnen kleine ruimtelijke bestekken	beroepsmatige contacten met andere inf. bedrijven
geregistreerd volgens regels	niet of slechts ten dele geregistreerd	bepaalde inkomsten omzet, winst, kapit.
grote standaardisatie	elk produkt is min of meer uniek	vestiging in weinig representatief mil.
		ouderdom vestigingsadres
		nabijheid afname- en leveringsadres

Het perspectief van waaruit de informele bedrijvigheid in deze bijdrage wordt gezien, is niet alleen de werkloosheidsoptiek maar vooral ook de verandering in technologie, organisatie en culturele vernieuwing. De groei in aantal en variëteit van informele werkvormen kan niet uitsluitend worden gezien in het licht van een dalende conjunctuur, welke voor een belangrijk deel verantwoordelijk is voor de toename van de werkloosheid. De informele economie gaat historisch gezien aan de formele economie vooraf (Godschalk, 1985) en blijkt slechts voor minder dan 30 procent van de initiatiefnemers voort te komen uit de wil te gaan werken, dan wel een eind te maken aan de eigen werkloosheidssituatie. Met andere woorden, zowel vanuit macro als micro perspectief gezien, lijken er meer structurele verklaringen voor de ontwikkeling van de informele sector gezocht te moeten worden. Vooral Gershuny (1983, 1986) heeft geprobeerd om de groei van de betaalde en onbetaalde informele economie te verklaren vanuit de structurele veranderingen in organisatie en technologie in onze samenleving. De toename van de niet-reguliere productie en dienstverlening hangt enerzijds af van de kosten- en prijsstijging en anderzijds van technologische ontwikkelingen. Eerstgenoemde effecten leiden tot een andere organisatie van het werk (thuiswerk, uitbesteding e.d.). De technologische ontwikkelingen leiden tot dalende reële kapitaalkosten en een groter gebruik van kapitaalgoederen, in het huishouden en in het bedrijf. De auteur concludeert dat het begrip van het karakter van de informele productieprocessen de ontwikkeling van innoverende maatregelen voor een sociaal beleid kan stimuleren. Op het innovatie-aspect en op het te voeren (ruimtelijke) beleid wordt nog terug gekomen.

Voor de initiatiefnemers van nieuwe informele bedrijven zijn naast het werkloosheidsargument een aantal andere motieven te noemen: in 30 procent van de gevallen is men gestart vanuit een persoonlijke interesse voor een bepaalde vorm van productie en dienstverlening, in bijna 20 % van de gevallen speelt een expliciet emancipatie-aspect mee en in nog eens 20 % zien de ondernemers een gat in de markt. Afgezien van dit laatste motief blijkt dat er bij de initiatiefnemers sprake is van een indirecte onvrede met de huidige verzorgingsstaat. Naarmate deze er beter in slaagt vrijheid en gelijkheid van elke burger als uitgangspunt te nemen, groeit er bij de burger zelf de behoefte aan bevestiging en vervulling van de eigen bijzonderheid (Schnabel, 1984).

Wanneer het macro-sociaal-economisch perspectief, volgens welke de groei van de informele sector samenhangt met technologische en organisatorische veranderingen, en het micro-perspectief, waarin vooral de waarden als autonomie, emancipatie, zelfstandigheid worden benadrukt, met elkaar worden gecombineerd ontstaat een nieuw perspectief op de informele bedrijvigheid. Dit perspectief dat verwijst naar een conceptie van alternatieve economie (vgl. Veerman c.s., 1986), moet op lokaal niveau kunnen worden vertaald in (ruimtelijke) beleidstermen. Volgens deze conceptie wordt bij het voortbrengen van goederen en diensten bewust afstand genomen van in het arbeidsbestel gangbare wijzen van produceren, en de daarbij behorende arbeidsrelaties. Informele bedrijvigheid wordt vaak gekenmerkt door experimentele werkwijzen, die ook overgenomen worden door delen van het reguliere bedrijfsleven. Het geheel van experimentele werkwijzen wordt gevat onder de noemer van "sociale innovatie".

3. Sociale innovatie en informele bedrijvigheid

Met innovatie wordt in het algemeen bedoeld op technologische vernieuwing. Het Ministerie van EZ (1980) refereert met vernieuwing in de structuur van het bedrijfsleven aan belangrijke technologische veranderingen en ingrijpende verbeteringen qua productiepakkett. Rothwell &

Zegveld (1982) doelen zowel op produktie-innovatie als op proces-innovatie.

Dat innovatie in het kader van bedrijfsvoering ook sociale en organisatorische aspecten betreft is iets van tamelijk recente datum. De toegenomen zorg voor het Midden- en Kleinbedrijf, sinds de laatste jaren, heeft er ook toe geleid, dat aspecten van sociale innovatie in de formele bedrijfsvoering meer aandacht hebben gekregen. Onder "sociale innovatie" wordt in deze verstaan de ingrijpende verandering ten aanzien van één of meer aspecten van het bestaande patroon binnen een bedrijf of binnen het bedrijfsleven in het algemeen, waardoor de posities van mensen of groepen beïnvloed worden. Het kan veranderingen betreffen in de arbeidsomstandigheden, in de inrichting van de organisatie en in het personeelsbeleid. Binnen de bestaande bedrijfsvoering kan sociale innovatie tot een grotere flexibiliteit van het bedrijf leiden, tenminste wanneer de getroffen maatregelen het reactievermogen van de organisatie verbeteren (bv. participatief management, horizontale communicatielijnen, probleemoplossend gedrag etc.).

In de informele bedrijvigheid is "sociale innovatie" een heel natuurlijk verschijnsel en is niet zozeer ingegeven door economische motieven. Wel is het sterk cultureel verankerd. De visie op bedrijfsvoering wijkt dermate af van de traditionele industriële produktiewijze dat er gesproken kan worden van een andere bedrijfscultuur. Informele bedrijven wijken tenminste op een viertal onderdelen af van de traditionele industriële bedrijfsvoering, qua arbeidsinzet, organisatie, managementstijl en regelgeving. Over de invulling van deze onderdelen komen we nog te spreken.

De veranderde visie op bedrijfsvoering, die heeft geleid tot het ontstaan van een nieuwe bedrijfscultuur, hangt nauw samen met een aantal maatschappelijke tendensen die door het reguliere bedrijfsleven lange tijd onvoldoende zijn beseft. Huppes (1985) verklaart de bloei van de informele sector uit de historische trends tot individualisering enerzijds en uit de differentiatie van de cultuur anderzijds. De individualisering van de samenleving blijkt bijvoorbeeld uit de toenemende behoefte aan zelfontplooiing, uit een minder hiërarchisch management en uit de individualisering en diversificatie van de behoeften aan de vraagzijde. De differentiatie van de cultuur is het gevolg van de legitimatieproblemen binnen onze maatschappij en de daarmee samenhangende verminderde sociale cohesie van de samenleving en verwijst naar de opkomst van nieuwe bewegingen en samenlevingsverbanden, die op hun eigen wijze gericht zijn op de realisatie van "self expression" en ontplooiing. De nieuwe bedrijfscultuur, met name tot uitdrukking komend in de wijze van informele bedrijfsvoering, kan worden herleid tot een aantal nieuwe eisen gesteld ten aanzien van arbeid. Deze nieuwe eisen zijn het gevolg van de hogere preferenties die samenhangen met het gestegen onderwijsniveau. Binnen de zgn. werkbeweging, de culturele drager van informele initiatieven, is de nadruk komen te liggen op de kwaliteit en minder op de kwantiteit van de arbeid.

Op grond van gesprekken met een drietal sleutelinformanten uit het Midden- en Kleinbedrijf, afkomstig uit de horeca (restaurant Griet Manshanden), de detailhandel (groente- en fruitzaak De Spruitjes) en de kleinmetaal (produktie- en assemblagebedrijf De Witkar) is bezien in hoeverre er sprake is van een nieuwe bedrijfscultuur en van (sociale) innovatie. Illustraties van de nieuwe bedrijfscultuur blijken uit de visie op de flexibiliteit van bedrijfsvoering en uit een aantal variabelen die de

kwaliteit van de arbeid kunnen indiceren. Bij elk der drie respondenten kwam naar voren dat de combinatie van zakelijkheid en creativiteit de basis vormt voor de bedrijfsvoering. Het zakelijke belang, de instandhouding van het initiatief, blijkt op creatieve wijze (in prijsbeleid, organisatie, voorraadbeheer, netwerkvorming) ingevuld te worden. De mogelijkheden die men heeft bij de zelfstandige invulling en uitvoering van het werk wordt als bevrijdend ervaren. Dit geldt vooral wanneer men voldoende praktijkervaring heeft opgedaan. In dergelijke gevallen kan met succes een beroep worden gedaan op het improvisatievermogen en de intuïtie. Het is overigens opvallend dat de opleiding nauwelijks aansluit bij het werk. De interesse voor het zelfstandig werken, de inzet die dit vereist en het zoeken naar een combinatie van professionaliteit en ambachtelijkheid, dragen er zorg voor dat men in relatief korte tijd voldoende ervaring heeft opgedaan om het bedrijf met succes te kunnen "runnen".

De bedrijfsvoering berust op een coöperatieve grondslag, dat wil zeggen dat de initiatiefnemers juridisch en inhoudelijk in even grote mate verantwoordelijk zijn voor de gang van zaken binnen het bedrijf. Overleg, volledige informatie-uitwisseling, advisering door vrijwilligers en openstaan voor de ervaringen van de afnemers, zijn de bouwstenen voor een coöperatieve bedrijfsvoering. Een dergelijke bedrijfsvoering moet in het licht worden gezien van het voorafgestelde ideaal, de continuïteit van het bedrijf. Dit betekent o.a. ook dat een grote mate van flexibiliteit vereist is. In strikt juridische zin vormt de keuze voor een coöperatieve vereniging daartoe de mogelijkheid. Ook wat de "arbeidsinput" betreft, is er sprake van een grote mate van flexibiliteit. Dit blijkt niet alleen uit het grote aantal vrijwilligers dat gemotiveerd een bijdrage levert aan de profilering van het bedrijf, maar ook uit de werktijden en de mogelijkheden om van roosters af te wijken. Afgezien van de initiatiefnemers, die doorgaans langer werken dan de reguliere werktijden en elkaar zonder al te grote problemen ook vervangen bij verhindering, kunnen de vrijwilligers dikwijls tamelijk eenvoudig worden ingezet wanneer de situatie daartoe aanleiding geeft. In principe staan de vrijwilligers ingeroosterd op bepaalde tijdstippen; de werkduur van hen kan sterk uiteen lopen. Een ander aspect dat de flexibiliteit vermag te illustreren is de multi-inzetbaarheid. Ofschoon taakrotatie in het Midden- en Kleinbedrijf vrijwel onmogelijk is, wordt de idee van arbeidsdeling nauwelijks aangehangen. Men is van mening dat iedere medewerker eigenlijk iets van alle aspecten van de bedrijfsvoering zou moeten weten. Echter, specialistische gerichtheid is onontkoombaar. Deze komt voort uit interesse en "feeling". Regelmatig overleg moet in één adem worden genoemd met de specialisatie.

De vereiste en aanwezige creativiteit bij de initiatiefnemers blijkt niet alleen uit de bedrijfsvoering en de bedrijfsorganisatie, maar eveneens uit de gerichtheid op innovatie. De "Witkar c.v." is in strikte zin gericht op produkt- en procesinnovatie; bijzondere onderdelen worden apart vervaardigd en de assemblage geschiedt op unieke wijze. Bij de twee andere bedrijven speelt naast de kwaliteit van het "produkt" ook de samenstelling van het geboden assortiment een rol van betekenis. Verder dragen de sfeer, de presentatie, de uiterlijke verzorgdheid en de lokatie en inrichting bij tot tamelijk unieke vormen van dienstverlening, die de klant op prijs stelt. Voor elk der drie bedrijven geldt een sterke behoefte-gerichtheid: ofwel op de buurt, ofwel op de binnenstad gezien haar verkeersproblemen.

De informele produktiewijze blijkt in een aantal opzichten af te wijken van de reguliere industriële produktiewijze. Verschillen zijn er vooral in de mate van (sociale) innovatie en flexibiliteit. De drie kenmerken die Huppes (1985) onderscheidt en van belang acht voor de economie van

het Westen en op grond waarvan hij een ontwikkeling ziet van een groeiend ambachtelijk elan, dat in de plaats komt voor de traditionele industriële produktiewijze:

- integratie met behoud van individualiteit
- herintegratie van arbeidstaken
- creativiteit

zijn kenmerken die ook in de informele bedrijfsvoering van belang worden geacht. In zoverre zou de visie op informele bedrijfsvoering tot een beleidsmatige (her)oriëntatie op nationaal en vooral op lokaal niveau moeten kunnen leiden. Met name in een grootstedelijk milieu lijken er voldoende ontwikkelingsmogelijkheden te bestaan voor de informele bedrijven, of de overheid nu positief staat ten aanzien van dergelijke initiatieven of niet.

4. De stad als bron van vernieuwing

De informele bedrijven bezitten vanuit zichzelf een aantal kenmerken die de formele bedrijven uit produktiviteits- en efficiëncy-overwegingen in toenemende mate nastreven. Tot op zekere hoogte hebben de informele bedrijven zelfs een modelfunctie voor de formele bedrijven. Het sociaal innovatief gehalte van de informele bedrijven, als indicatie voor de nieuwe bedrijfscultuur blijkt in belangrijke mate te zijn gebonden aan ruimtelijke voorwaarden en stedelijke omstandigheden.

Van oudsher is de stad bron van vernieuwing geweest. Daarom ook is de variëteit aan innoverende, informele bedrijven zo nadrukkelijk aanwezig in de grote steden. Deze grote variëteit kan deels worden gezien vanuit het perspectief van een economische crisis en deels vanuit het gezichtspunt van een cultuurcrisis. Deze laatste wordt gekenmerkt door een geringe legitimiteit van de "verzorgingsstaat" en specifiek door dissociatie ten aanzien van voorstellingen, opvattingen en waarden en normen, die men als lid van de samenleving heeft verworven. Opkomst en verspreiding van informele bedrijven in de stad kan voor een deel aan nemelijk worden gemaakt door te wijzen op de cultuur bewuste humanistische stedelijke theorieën. In dergelijke theorieën wordt gewezen op de beperkingen van de ecologische verklaringsprincipes (heterogeniteit, aantal, dichtheid) en de structuralistische verklaringsprincipes (maatschappelijke produktiefactoren en -verhoudingen). Met name de Franse stadstheoreticus Lefebvre (1970, 1972) heeft in een aantal geschriften gewezen op het einde van het industriële tijdperk dat, vanuit de achterliggende idee van economische rationaliteit, wordt gekenmerkt door een groeidenken, een filosofie gericht op schaalvergroting en door anonieme verhoudingen. De urbane cultuur werkt volgens hem als bevrijding van determinismen en "constraints", die eigen zijn aan de industriële maatschappij. Lefebvre verbindt stedelijkheid direct aan actie, aan vrijheid en creatie van de mens en aan spontane expressie van z'n wensen. Homogenisering van waarden (emancipatie, autonomie, expressie) en differentiatie van groepen staan evenwel niet op gespannen voet met elkaar. Urbanisme is zowel oorzaak van verscheidenheid en differentiatie, als bron van zingeving voor de verschillende groepen. Over wie de dragers van de vernieuwing van produktiviteit en creativiteit zijn, is weinig met duidelijkheid te zeggen. Gezien z'n toespelingen op een post-materialistische samenleving zou de werkbeweging als één van de groepen dragers aangemerkt kunnen worden. Evenals een aantal andere sociale bewegingen (bv. kraakbeweging, vrouwenbeweging) wordt de werkbeweging gekenmerkt door open, flexibele en egalitaire sociale verbanden. Naast het cultuurvernieuwende aspect, waarbij zelfwerkzaamheid in een collectieve en minder in een individuele vorm wordt gegoten, wordt de werkbeweging door een aantal aspecten gekenmerkt (Van der Loo c.s., 1984), die ook typerend zijn voor informele bedrijven:

- de nadruk op arbeid in zelfbeheer
- de oriëntatie op sociaal nuttige productie
- de nadruk op herintegratie van arbeid en andere levensaspecten
- de oriëntatie op het lokale en kleinschalige.

Op grond van de bovenstaande typering zouden bepaalde informele bedrijven gerekend kunnen worden tot de vernieuwende werkbeweging, die vooral in grootstedelijke milieus goed lijkt te kunnen gedijen. Dat van bepaalde milieus een grotere attractiviteit uitgaat dan van andere blijkt uit verricht empirisch onderzoek.

5. Ruimtelijke organisatie en geïntegreerd beleid

De informele bedrijven worden niet alleen gekenmerkt door een aantal specifieke organisatieprincipes (bv. klantvriendelijk, kleinschalig, flexibel, horizontale besluitvorming, technologische- en sociale innovatie etc.), maar ze hebben ook dikwijls een specifieke plaats in de ruimtelijke organisatie binnen een stad.

Men treft de bedrijven vooral aan in de oude stadswijken, waar de bevolking gemengd en jong is, de huren laag zijn, koop en verkoop vanuit hetzelfde vestigingsadres plaatsvindt en waar legio kleine werkruimten zijn.

De ruimtelijke organisatie, waarin de informele bedrijvigheid zich een steeds belangrijker positie aan het verwerven is, is het gevolg van turbulente maatschappelijke vernieuwingsprocessen die kenmerkend zijn voor grote steden. Dit heeft eveneens, zij het langzaam, geleid tot het centraal stellen van een aantal ruimtelijke inrichtingsprincipes, die meer dan voorheen het geval was, aanleiding hebben gegeven tot een realistischer beleid.

Zo probeert men in Amsterdam op basis van de bestaande schaal te komen tot een compromis tussen afbraak en doorbraak enerzijds en behoud anderzijds. Door te streven naar een evenwicht tussen woon- en werkfuncties probeert men de aanvankelijke nadruk op de woonfunctie af te zwakken en de kleinschalige werkgelegenheid te stimuleren (Sinnige, 1986). De praktijk bevestigt een dergelijke tendens.

Kruijt (1986) stelt op grond van statistische gegevens vast, dat het stedelijk produktiemilieu goede mogelijkheden biedt voor innoverende bedrijven in de aanvangsfase (afzetmarkt, toeleveringsbedrijven, gekwalificeerd personeel); dit in tegenstelling tot bedrijven die in de groei- of rijpheidsfase verkeren. Door het verhuizen van de grotere en oudere bedrijven naar buiten of zelfs door het verdwijnen van deze bedrijven, hebben de startende, relatief kleine en in de creatieve sfeer werkende bedrijven goedkope huisvestingsruimte tot hun beschikking. Desalniettemin is de bedrijfsdynamiek in de verouderde gebieden nog steeds beperkt en is de leegstand aanzienlijk. Afhankelijk van de omvang van de ingrepen bij stadsvernieuwing groeit de informele sector in de stadsdelen. Ofschoon meer nadruk wordt gelegd op ruimtelijke inrichtingsprincipes die de mogelijkheid voor de informele bedrijvigheid lijken te impliceren, schieten de instrumenten van het ruimtelijk beleid te kort om de eventueel te accepteren vormen van informele bedrijvigheid te stimuleren. **

Dit is niet alleen afhankelijk van de algemene opvatting binnen de overheid over het verschijnsel van "informele bedrijvigheid", maar, ondanks de "verlichte" ruimtelijke inrichtingsprincipes, ook van de feiten van het ruimtelijk beleid zelf. Schreiner (1985) constateert bijvoorbeeld, in het kader van het stadsvernieuwingbeleid, ten aanzien

van het ambacht en de kleine nijverheid - het gaat hier om in een aantal essentiële opzichten vergelijkbare bedrijvigheid als de informele bedrijvigheid - dat:

- de inspraak slecht is georganiseerd
- er weinig inzicht bestaat in de motieven van ondernemers om zich te vestigen in oude stadsdelen
- er weinig wordt gedaan aan de planning van bedrijfsruimten temidden van de woonbebouwing en in bedrijvencentra
- er als gevolg van stadsvernieuwing gevaar bestaat voor de voortzettingmogelijkheden van bedrijven
- er veel voorschriften zijn voor stadsvernieuwinggebieden en dat de honorering van de aanvragen lang duurt

Dergelijke feiten druisen in tegen informele bedrijfsvoering, die immers uitgaat van autonoom handelen, snelle besluitvorming, zelfwerkzaamheid en zelfbeheer.

Het bovenstaande leidt tot de conclusie dat, wil de overheid (de groei van) delen van de informele bedrijvigheid serieus nemen en meenemen in haar beleid, aan de volgende voorwaarden moet worden voldaan:

- het beleid moet zijn gericht op decentralisatie (macht en middelen)
- het beleid moet open staan voor de argumenten van ondernemers
- het beleid moet knellende regels, die initiatiefname blokkeren, versoepelen
- er dient een geïntegreerd beleid gevoerd te worden, waarbij aandacht besteed wordt aan meerdere aspecten.

Naar een model van geïntegreerd beleid

Tegen de achtergrond van de hoge werkloosheid enerzijds en het toenemend aantal veranderingen in technologisch en maatschappelijk opzicht anderzijds, hebben de lokale overheden behoefte aan een geïntegreerd en creatief beleid. Enige ervaring met geïntegreerd beleid hebben de grote steden al opgedaan met het Problem Cumulatie Gebieden-beleid (PCG-beleid). In dit beleid wordt een integrale aanpak bepleit van een aantal problemen in de achterstandsgebieden.

Enerzijds worden nieuwe "scholings- en/of werkervaringsprojecten" of uitbreiding van dergelijke projecten geëntameerd, gestimuleerd, ontwikkeld of begeleid. Anderzijds worden projecten, gericht op de (verdere) ontwikkeling van bijvoorbeeld het "etnische ondernemerschap" opgezet en begeleid. Ofschoon nog nauwelijks tot volle wasdom gekomen, bevat het PCG-beleid elementen die typerend zijn voor een zgn. "area based policy" (Hoekveld, 1984). Een dergelijk beleid is gericht op de beëindiging van de economische neergang, op gebiedsverbetering, op het op gang brengen van investeringen en op de specifieke opleiding en educatie. De ontwikkeling van de werkgelegenheid en de ontplooiing van de actoren lijken daarbij de belangrijkste doelstellingen te zijn.

Het centraal stellen van het ruimtelijke kader biedt bij uitstek de mogelijkheden voor een geïntegreerd beleid, waaraan de volgende aspecten zijn te onderkennen:

- sociaal-cultureel aspect: het stimuleren van projecten voor dat deel van de lokale bevolking dat een zeer slechte arbeidsmarktpositie heeft
- arbeidsmarkt aspect: het verbeteren van vraag en aanbod van arbeid op elkaar; het creëren van werkgelegenheid door de samenwerking van overheid, vakbonden, werkgevers, wijkopbouworganen, projectgroepen en alternatieve adviesinstellingen
- organisatorisch aspect: het voeren van een gedecentraliseerd beleid, waarbij afstand wordt gedaan van een grootschalige strategie en bureaucratie; het stimuleren waar en in zover nodig (zwakke groepen)

en het accepteren c.g. steunen van informele initiatieven die niet schadelijk zijn; het stimuleren van zelfwerkzaamheid en bewust zelf-beheer

- economisch aspect: actieve bedrijfshuisvesting alsmede de verzorging van een goede administratie en het bijhouden van mutaties; transacties zo veel mogelijk binnen de buurt laten plaatsvinden
- ruimtelijk aspect: kortere woon-werk afstanden; een zonering van bedrijven, waar wel en waar geen informele bedrijvigheid geplaatst en gestimuleerd kan worden; de realisatie van een aantal inrichtingsprincipes (levendigheid, multifunctionaliteit, flexibiliteit en integratie van wonen en werken); realisatie van een up-to date leegstandsregister.

Een dergelijk geïntegreerd beleid komt overeen met wat in de literatuur wordt aangeduid met de term "buurteconomie" (vgl. Werkgroep 2000). Aanzetten voor een dergelijk beleid lijken aanwezig te zijn in de stadsvernieuingsbuurt "De Pijp" in Amsterdam.

Uit een gesprek met een medewerker van het wijkopbouworgaan werd duidelijk dat er een grote lokale behoefte bestaat aan scholingscursussen, cursussen op het gebied van de audiovisuele middelen en voorlichting met betrekking tot het starten van een eigen bedrijfje. Van een gerichte subsidiestroom ten behoeve van de vrije tijdmarkt, buiten de "dure" buurthuizen om is geen sprake en ook ontbreekt het vooralsnog aan een gerichte steun aan lokale initiatieven van informele aard. Nieuwe initiatiefnemers worden doorverwezen naar alternatieve adviesinstellingen, die echter niet territoriaal georganiseerd zijn.

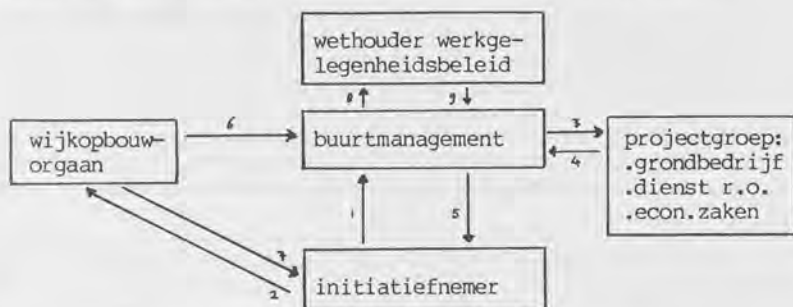
Er is met andere woorden tot op heden nog geen sprake van een echt goed gestructureerd projecten-, voorzieningen- en lokale initiatieven beleid gevoerd dat gericht is op het ten volle benutten van kennis, ruimte en "human capital". Soms lijkt er eerder sprake te zijn van "informele ritselepraktijken", waardoor zij die de weg weten te vinden naar een belangrijk ambtenaar of gemeenteraadslid er in slagen het initiatief van de grond te tillen. Een dergelijk type van informele besluitvorming leidt tot willekeur (Happy Family) en ongeremde groei (coffeeshops). Naast een dergelijke informele besluitvorming lijkt ook het belang van het illegale kapitaal de ruimtelijke inrichting op bepaalde lokaties te kunnen bepalen. In dat verband kan worden gewezen op de ongebreidelde speculatie in panden in het kader van de bordeelontwikkeling in De Pijp.

Onlangs bovengenoemde negatieve ontwikkelingen lijken er toch mogelijkheden te zijn om in de toekomst, meer en structureler aandacht te schenken aan de opkomst van allerlei lokale initiatieven. Een soepel en flexibel stadsvernieuingsbeleid kan daartoe wellicht de mogelijkheid bieden. Dit is te meer gewenst omdat de buurt gekenmerkt wordt door een hoge werkloosheid onder meerdere bevolkingscategorieën. Mogelijkheden voor een geïntegreerd beleid zijn er omdat, ondanks de verschillende belangen van de betrokken actoren (grondbedrijf, projectgroep stadsvernieuwing, wijkopbouworgaan, buitenlandse organisaties), sprake is van een goede verstandhouding en begrip voor elkaars mogelijkheden en toenevend inzicht in de problemen van en in de buurt. Een sterk en goed georganiseerd wijkopbouworgaan, dat op de hoogte is van veel nieuwe initiatieven, een actief grondbeleid en een bindende en weinig formeel ingestelde projectgroepvoorzitter, zijn de belangrijkste krachten, waardoor nieuwe werkgelegenheidsinitiatieven in het kader van de stadsvernieuwing plaats kunnen vinden.

In het volgende model is getracht om één en ander in meer geïstitutionaliseerde vorm te gieten.

Figuur 1: Model van geïntegreerd, op beheer gericht, beleid

De toelichting op het model vindt plaats aan de hand van de relaties tussen de blokken. De initiatiefnemer legt z'n initiatief voor aan de buurtmanager (1) en verzoekt het wijkopbouworgaan om eventuele ondersteuning (2). Eerstgenoemde, die deel uitmaakt van de projectgroep, checkt bij de vanuit verschillende afdelingen gedetacheerde ambtenaren of er mogelijkheden bestaan voor een dergelijk initiatief (3). Met deze informatie en uitvoeringsvoorstellen (4) komt de manager bij de initiatiefnemer terug (5). Het wijkopbouworgaan probeert vanuit het belang van de initiatiefnemer druk uit te oefenen op de manager (6) en schetst na overleg met deze de situatie aan de initiatiefnemer (7). Hierbij dient te worden opgemerkt dat de centrale positie van de buurtmanager alleen effectief lijkt te kunnen zijn wanneer het budget, verstrekt door de wethouder werkgelegenheidszaken, voldoende is en ter beschikking wordt gesteld aan de manager die belast is met het werkgelegenheidsbeleid op lokaal niveau (9). Omgekeerd is de buurtmanager verplicht om een volledige openheid van zaken te geven aan zijn politieke "baas" (8). Bovengeschetst model heeft betrekking op een stadsvernieuwingssituatie en is gebaseerd op een aantal organisatie-principes (direct contact, snelle besluitvorming, informele benadering, etc.) die zeer wel passen in de, vanuit de politiek, bepleite binnengemeentelijke decentralisatie. De buurtmanager kan met behulp van het leegstandsregister bepalen waar, welke nieuwe initiatieven van start kunnen gaan. Dit ruimtelijke toedingsproces zal in juridische zin plaats moeten vinden in een bestemmingsplan, dat flexibel genoeg is en waarin het mogelijk moet zijn om congestie en overlast te voorkomen. Ook zal de buurtmanager op grond van advies en onderzoek, moeten kunnen bepalen aan welke functies het meeste behoefte is, welke functies op welke plaats gewent zijn en hoe deze daar te krijgen en welke nieuwe bedrijvigheid wel of niet schadelijk is. Ofschoon bij de schets van het model de nadruk heeft gelegen op het organisatorische aspect, kunnen ook de doelstellingen, geformuleerd vanuit de andere aspecten, gerealiseerd worden in de nieuwe organisatie-structuur. Het buurtmanagement zal niet alleen aandacht moeten hebben voor de ontwikkeling van informele bedrijvigheid, veelal geïnitieerd door de hoger opgeleiden, maar zal ook projecten op uiteenlopende gebieden moeten stimuleren voor weinig kansrijke groepen (soc.cult.aspect), op grond van duidelijk traceerbare lokale behoeften. Verder zal het buurtmanagement goede contacten moeten onderhouden met de sociale partners, de (alternatieve) adviesinstellingen e.d., teneinde zoveel mogelijk mensen uit de buurt aan werk te helpen (arbeidsmarktaspect). Bij de ruimtelijke invulling van de stedenbouwkundige plannen zal de buurtmanager niet alleen aandacht moeten hebben voor bedrijfshuisvesting zonder meer, maar ook voor het behouden c.q. creëren van een levendige

en evenwichtige ruimtelijke omgeving (ruimtelijk aspect).

Noten:

- * De auteur dankt Arthur van den Berg, Theo van Eijk en Frans de Kuijer voor hun commentaar, de STEW, KOM en MEMO voor het verstrekken van namen van relevante sleutelinformanten en Luud Schimmelpennink (Witkar), Reindert Zeelen (De Spruitjes) en Martin Wildenborg (Griet Manshanden) voor de gevoerde gesprekken.
- **In dit kader wordt vooral vanuit cultureel perspectief een lans gebroken voor een aantal informele bedrijven omdat van dergelijke lokale initiatieven een vernieuwende impuls kan uitgaan, die nog verder strekt dan het verschaffen van werk aan participanten. Te accepteren vormen van informele bedrijven zouden die bedrijven moeten zijn die voldoen aan de vraag naar betaalbare produkten en diensten(1), die niet leiden tot verdringing en concurrentievervalsing(2) en die van betekenis kunnen zijn voor de formele bedrijven(3). Afhankelijk van de ruimtelijke situatie waarin een informeel bedrijf zich bevindt, kan het meer of minder concurrentievervalsend zijn. Distributieplanologisch onderzoek zou wellicht tot meer inzicht kunnen leiden.

Gebruikte literatuur:

- Gershuny, J.I. (1983) *Social Innovation and the division of labour*. Oxford.
- Gershuny, J.I. (1986) Vooruitzichten en beleid met betrekking tot de informele economie. In: Geuns, R.C. van, J.W.M. Mevissen & P. Rencoo (red.) *Informele economie*. Leiden.
- Godschalk, J.J. (1985) *De informele economie*. Universiteit van Amsterdam, Sociologisch Instituut.
- Hoekveld, G.A. (1984) Unemployment and spatial structures in the future metropolis. Paper for the seminar "Managing the metropolis". Brussels.
- Huppes, T. (1985) *Een nieuw ambachtelijk elan, arbeid en management in het informatietijdperk*. Leiden, Antwerpen.
- IPARTO (1985) *Informele bedrijven in Amsterdam: structuur, functioneren en waardering*. Amsterdam.
- Kruijt, B. (1986) Economische reveil van de grote stad. In: *Plan* jrg.17, no.1, pp.15-18.
- Lefebvre, H. (1970) *Die Revolution der Städte*. München.
- Lefebvre, H. (1972) *Le droit a la ville*. Paris.
- Loo, H. van der (1984) *Een wenkend perspectief, nieuwe sociale bewegingen en culturele veranderingen*. Amersfoort.
- Ministerie van Economische Zaken (1980) *Innovatie nu*. Den Haag.
- Rothwell, R. & W. Zegveld (1982) *Innovation and the small and medium sized firm*. London.
- Schnabel, P. (1983) Nieuwe verhoudingen tussen burger en staat. In: Idenburg, Ph.A. (red.) *De nadagen van de verzorgingsstaat*. Amsterdam.
- Schreiner, F.A.M. (1985) *Ambacht en kleine nijverheid in de oudere stadsdelen*. Meppel (diss.).
- Sinnige, W.H. (1986) De binnenstad toen, nu en straks. In: *Plan*, jrg.17, no.1, pp.1-2.
- Veerman, T.J. c.s. (1986) Arbeid tussen regulering en deregulering: een nabeschouwing. In: Merens-Riedstra, H.S. c.s. (red.) *Werken tussen loon en uitkering*. Leiden.
- Walravens, A. & W. Rietdijk (1983) *Kleinschalig, zelfbeherend en zelfvoorzienend*. In: *Sociologische Gids*, jrg.30, pp.247-263.
- Werkgroep 2000 (1983) *Buurteconomie*. Amersfoort.

STUDIEREIZEN VOOR BEGELEIDERS VAN BUITENLANDSE JONGEREN

AFS Interkulturele Jongerenuitwisseling organiseert in 1986 enkele studiereizen naar Turkije, Marokko en Tunesië. Het doel van deze reizen is om beroepsbeoefenaren die met (kinderen van) migranten uit deze landen te maken hebben een beter inzicht te geven in de culturele achtergronden van hun cliënten en pupillen. Met name een verblijf in gastgezinnen stelt hen in staat om het alledaagse leven van binnenuit te leren kennen.

De reizen duren drie weken en gedurende de eerste en derde week worden bezoeken afgelegd aan scholen, ziekenhuizen, historisch interessante plaatsen e.d. Zelfstandig reizen is mogelijk in de tweede week. Ter voorbereiding en na afloop organiseert AFS bijeenkomsten waar deelnemers elkaar leren kennen en waar nagegaan wordt, op welke wijze de opgedane ervaringen verwerkt kunnen worden.

De data van deze reizen zijn: Turkije 12 oktober t/m 2 november en 26 december t/m 10 januari; Marokko 12 oktober t/m 2 november; Tunesië 12 oktober t/m 2 november.

AFS Interkulturele Jongerenuitwisseling is een ongebonden, non-profit vrijwilligersorganisatie die door middel van korte en lange termijn uitwisselingen tracht interculturele leerprocessen te bevorderen. De studiereizen voor mensen die met migranten te maken hebben, worden sinds 1983 georganiseerd.

Informatie en aanmelding bij Marlon
Alvares, AFS Interkulturele Jongeren-
uitwisseling, Keizersgracht 722, 1017
EW Amsterdam, tel. 020-269481

BROCHURE REMIGREREN

In de brochure "Remigreren met financiële hulp van de Nederlandse Overheid, een uitgave van het ministerie van SoZaWe, wordt gewezen op het bestaan van twee remigratieregelingen. De basisregeling vergoedt reizen en transportkosten voor terugkeer naar het land van herkomst en geeft een tegemoetkoming in de kosten van levensonderhoud gedurende drie maanden. De experimentele ouderenregeling verstrekt een blijvende periodieke uitkering aan oudere emigranten die werkloos of arbeidsongeschikt zijn.

Tevens is een brochure beschikbaar met meer gedetailleerde informatie over de voorwaarden waaraan men moet voldoen om voor de regelingen in aanmerking te komen.

Beide brochures bevatten teksten in het Nederlands, Turks, Arabisch, Spaans, Portugees, Servo-Kroatisch en Engels. De brochures worden onder meer verspreid via uitvoeringsorganisaties op het terrein van de sociale zekerheid (sociale diensten, bedrijfsverenigingen).

CURSUS: BEMIDDELING BIJ CONFLICTEN OP HET WERK

Dit najaar organiseert de Stichting Post-HBO Amsterdam weer de cursus "Bemiddeling bij conflicten op het werk". Deze cursus is bestemd voor mensen, die in hun organisatie te maken hebben met conflicten tussen functionarissen en wel in de rol van hulpverlener.

Het blijkt dat wanneer iemand aangesproken wordt als conflictbemiddelaar, nogal eens de fout wordt gemaakt om snel een diagnose te stellen en onderhandelingen te openen. Voordat men het weet is men als bemiddelaar dan zelf partij geworden. Conflictbemiddeling is echter in eerste instantie het bevorderen van inzicht bij de partijen zelf over de aard van hun conflict.

D.m.v. kennisoverdracht en oefensituaties wordt geleerd als "derde partij" op te treden zonder partijdig te worden. Daarbij gaat het om strategieën die zowel toegepast kunnen worden tussen hiërarchisch gelijken als tussen chefs en ondergeschikten. De leiding van de cursus is in handen van dr. W.Fokkens, organisatie-adviseur.

De cursus omvat 22 lesuren, verdeeld over 9 dinsdagavonden van 19.00 - 21.30 uur. Startdatum: 21 oktober, in het gebouw van de CICSA, Kuiperstraat 151 te Amsterdam. De kosten bedragen f 445,- exclusief de kosten van het cursusmateriaal.

Nadere informatie bij de coördinator van de stichting Post-HBO Amsterdam, Dick de Korte, Kuiperstraat 151, 1073 ER Amsterdam, tel. 020-642411

INFORMATICA IN HET WELZIJNSWERK

Academie De Nijenburgh in Culemborg en de Voortgezette Opeliding PVO in Amsterdam starten in samenwerking met de Nederlandse Organisatie van Welzijnswerkers vanaf september a.s een post-hbo-cursus "INFORMATICA IN HET WELZIJNSWERK".

De inhoud van de cursus is gericht op uitvoerende welzijnswerk(st)ers en direct leidinggevenden, die willen leren omgaan met een personal computer. Het gaat om een introductiecursus: er wordt geen voorkennis verlangd over het gebruik van de computer.

In acht lessen van elk drie uur worden cursisten vertrouwd gemaakt met de personal computer. Er wordt praktisch gewerkt met computers en programma's die in de welzijnspraktijk gebruikt kunnen worden. Per twee cursisten is een computer beschikbaar. Ervaren docenten geven begeleiding bij de oefeningen aan de hand van aan de welzijnspraktijk ontleende voorbeelden.

De PVO organiseert naast deze cursus een aparte post-hbo-cursus voor vrouwen die met computers willen leren omgaan.

Nadere informatie over beide cursussen staat in een folder, die kan worden aangevraagd bij de NOW, tel. 030-334144. De cursus kost f 595,- (voor NOW-leden f 520,-).

GEMEENSCHAPPELIJKE WOONVORMEN VAN OUDEREN

In het najaar van 1986 zullen door de LOBH-Noord in de provincies Friesland, Groningen en Drente in samenwerking met verschillende (ouderen)-organisaties studiedagen worden gehouden over "Gemeenschappelijke woonvormen van ouderen".

Uit vragen van ouderen die zich tot de LOBH en andere organisaties richten blijkt dat er grote behoefte bestaat aan informatie over financierings- en subsidiëringmogelijkheden en aan ondersteuning en advisering bij het opstarten van woongemeenschappen van ouderen. Deze aspecten zullen dan ook op de studiedagen aan de orde komen. Tevens zal er aandacht besteed worden aan de voor- en de nadelen van het wonen in een gemeenschappelijke woonvorm. Naast het uitwisselen van informatie tussen geïnteresseerde ouderen, bewoners van gemeenschappelijke woonvormen (i.o.) en deskundigen, moeten de studiedagen een contactmogelijkheid bieden aan incomplete groepen en individuele ouderen die medebewoners zoeken.

De studiedagen worden gehouden in Leeuwarden (26 september), Groningen (3 oktober) en Assen (10 oktober). Het programma van alle drie de dagen loopt van 10.00 uur tot 16.00 uur.

Nadere informatie bij Peter Kruijt of Frank van der Staaij, LOBH-Noord, Steentilstraat 48, 9711 GP Groningen, tel. 050-131349

ECONOMISCHE INITIATIEVEN VAN VROUWEN

De landelijke werkgroep Vrouwen en Opbouwwerk heeft het initiatief genomen vier regionale studiedagen te organiseren rond het thema Economische initiatieven van vrouwen. Dit thema zal worden uitgewerkt naar een aantal deelterreinen, zoals: inkomsten en uitgaven (besparingsprojecten, onderlinge ruil en goedkope kinderopvang), arbeid en scholing (oriëntatie op banen, beroepen en scholingsmogelijkheden) en activiteiten voor vrouwen met een uitkering. Op het programma staat een inleiding, de presentatie van verschillende voorbeeldactiviteiten en enkele workshops. Doel van de studiedagen is het stimuleren van opbouwwerksters en actieve vrouwen om initiatieven te ondernemen, gericht op de arbeids- en inkomenspositie van vrouwen en het bevorderen van netwerkontwikkeling op dat terrein. De landelijke initiatiefgroep die de studiedagen organiseert, bestaat uit medewerksters van het NIMO en de vier Werkplaatsen Opbouwwerk. De eerste studiedag (voor vrouwen uit Limburg, Noord-Brabant en Zeeland) wordt gehouden op donderdag 25 september in "De Helftheuvel" te Den Bosch. De studiedag in regio West is op 31 oktober in Den Haag. De regio's Noord en Oost hebben in november een studiedag gepland.

Meer informatie en opgave voor de studiedagen: regio Zuid: Grietje Smit, WOZON, tel. 04490-13912; Regio West: Moniek Mol, Werkcentrum Opbouwwerk Z.H., tel. 078-141443; Regio Oost: WESON, tel. 05700-15766; Regio Noord: Christine Voskuil, WQNN, tel. 05986-509

STUDIEDAG BEROEPSPROFIEL OPBOUWWERK

De sectie opbouwwerkers van de Nederlandse Organisatie van Welzijnswerkers (NOW) organiseert op vrijdag 10 oktober een landelijke studiedag over het beroepsprofiel opbouwwerk.

Het beroepsprofiel opbouwwerk beoogt de inhoud en grenzen aan te geven van het beroep en zal na definitieve vaststelling worden gehanteerd als grondslag voor opleiding en werkveld. De versie die aan de deelnemers van de studiedag zal worden voorgelegd is het resultaat van besprekingen in de beroepenveldcommissie opbouwwerk. In deze groep wordt deelgenomen door het NIMO, het Platform Opbouwwerk, de werkplaatsen opbouwwerk, WVC en de sectie opbouwwerkers van de NOW.

Op deze studiedag wordt het profiel inhoudelijk besproken door uitvoerende werkers, waarvan verwacht wordt dat zij het huidige profiel toetsen vanuit de optiek van het dagelijkse werk.

In het middagedeelte is ondermeer een paneldiscussie opgenomen, waarin deelnemers zijn aangezocht namens het uitvoerend werk, het ministerie van WVC, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, de wetenschap en de beroepsopleidingen opbouwwerk.

Voor deze in Utrecht te houden dag worden maximaal 100 deelnemers toegelaten waarbij als criterium geldt dat deelnemers direct betrokken dienen te zijn bij de opbouwwerkpraktijk. Deelnemers worden in volgorde van binnenkomst geplaatst. De kosten voor deelname zijn voor leden van de NOW/Sektie opbouwwerkers f. 20,- en voor niet-leden f. 35,-. In dit bedrag zijn kosten voor studiemateriaal, lunch en consumpties begrepen.

Anmelding telefonisch en/of schriftelijk bij het bureau van de NOW, Postbus 578, 3500 AN Utrecht, tel. 030-334144.

VROUWEN IN DE BUURT TEGEN DE CRISIS

Vrouwenscholingscentrum BOUW en het Werkcentrum Opbouwwerk Z.H. hebben een leesmap samengesteld over het onderwerp: "Vrouwen in de buurt tegen de crisis". Deze map is gemaakt voor de gelijknamige cursus maar is ook los van de cursus bruikbaar.

Het eerste deel van de leesmap bestaat uit artikelen over de positie van vrouwen uit de lagere inkomensgroepen in crisistijd.

In het tweede deel staan mogelijke perspectieven voor vrouwen centraal. Initiatieven van vrouwen rondom werk, inkomen en/of scholing worden geïnventariseerd en beschreven aan de hand van praktijkvoorbeelden. In hoeverre dergelijke projecten in het belang zijn voor vrouwen met weinig geld en opleiding wordt verder belicht. Het gaat om projecten die door vrouwen in buurten kunnen worden opgezet en waarbij het buurtwerk een rol kan spelen.

In de leesmap is ook een lijst van literatuur en audio-visuele middelen opgenomen.

De map kost f. 13,25 (incl. porto) en is te bestellen bij Werkcentrum Opbouwwerk, Singel 272, Dordrecht, tel. 078-141443/131595

HSA001000046
47
Tijdschriften MO

ISSN:
0168-06SX

is een mededelingenblad voor het opbouwwerk.

M.O. verschijnt tenminste 10 maal per jaar: zes gewone en 4 themanummers. Een abonnement kost f. 32,50. Bij meer-abonnementen reductie op aanvraag. Losse nrs. f. 4,50, themanrs. f. 5,25, excl. porto.

Prins Mauritslaan 26 Samenstelling: Greet Hettinga, Charlotte Krop
2582 LS Den Haag Wil van de Leur, Maarten Snel
070-521354.